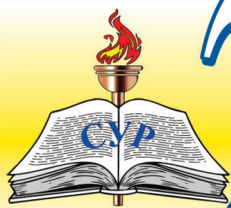

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наше слово

Місячник Союзу українців Румунії. XXXVI рік видання. № 385, липень, 2026

Наталія КОХАЛЬ,
Солом'яний смолокип

*І чужому навчайтесь,
Щі свого не цурайтесь...*

М. Шибанко

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:
Корнелій Ірод,
Михайло Михайлюк,
Віргілій Ріцько

Адреса редакції:
Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони/Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: nas.holos@uur.ro
Друкарня «RCR Print»,
Бухарест, Румунія
Redacția:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București, România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ *Ольга Кобилянська у листах:
як народжувалася письменниця*
- ❖ *Письменники незламності
Сергій Демчук: між літературою і війною*
- ❖ *Василь Клим – майстер прози
(До 85-річчя від дня народження)*
- ❖ *Уявлення про смерть в українському
світогляді. Еволюція поховальних
обрядів в українській культурі*
- ❖ *Нове видання сучасної української
літератури румунською мовою*
- ❖ *Герої не вмирають:
Горький Лук*
- ❖ *Сучасна українська драматургія
– Ніна Захоженко –*
- ❖ *На допомогу вчителю:
Таємна мова українських символів:
як навчити учнів читати культурні коди*
- ❖ *Гуцульський анекдот як мінімалістичний
жанр сучасної української сміхової культури*
- ❖ *Біла троянда (оповідання)*
- ❖ *Про зникнення II (Із циклу Останні промахи)*
- ❖ *Ронішора – моя чарівна повітря*
- ❖ *Мазепа в Молдові*
- ❖ *Духовні джерела.
Пророк Ілля*

Володимир АНТОФІЙЧУК

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА У ЛИСТАХ: ЯК НАРОДЖУВАЛАСЯ ПИСЬМЕННИЦЯ

Чернівецьке видавництво «Букрек» у співпраці з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та Чернівецьким літературно-меморіальним музеєм Ольги Кобилянської завершує масштабний видавничий проєкт «Ольга Кобилянська. Зібрання творів у десяти томах». Важливу подією став вихід першої книги десятого тому, до якої ввійшли 342 листи письменниці 1886–1904 рр. загальним обсягом майже сімсот сторінок.

Це видання істотно розширює наші уявлення про Ольгу Кобилянську. Художні твори відкривають перед читачем уже сформований мистецький світ, тоді як листи дозволяють побачити сам процес його народження. У них письменниця розповідає про прочитані книжки, обмірковує творчі задуми, оцінює власні рукописи, переживає редакційні відмови, наполегливо працює над вдосконаленням своєї української мови, шукає інтелектуальних співрозмовників і поступово усвідомлює власне літературне покликання.

Особливо промовистими є листи 1886–1898 років. Вони охоплюють перший і найдраматичніший етап її творчого становлення – від ранніх літературних спроб до появи зрілої авторської свідомості. Саме в цей час Ольга Кобилянська визначає напрям свого розвитку, входить в українське культурне середовище, виробляє естетичні принципи й знаходить людей, спілкування з якими допомагає їй краще зрозуміти себе.

Найраніші листи засвідчують, що звернення Ольги Кобилянської до українського письменства було свідомим життєвим вибором. Вона надсилає твори до редакцій українських часописів, просить повідомити про долю рукописів, дати чесну оцінку й поради, над чим працювати далі. У цих зверненнях відчувається природне хвилювання молодої авторки, проте ще виразніше – серйозне ставлення до літературної праці. Ольга Кобилянська прагне почу-

ти правду про свої твори, навіть якщо вона буде неприємною. Їй потрібне фахове судження, здатне вказати напрям подальшого розвитку.

Серед перших представників українського літературного середовища, з якими вона встановила контакти, були Олександр Барвінський і Василь Лукич. Листування з ними мало переважно діловий характер: ішлося про рукописи, переклади, редакційні ухвали й можливості друку. Проте саме ці зв'язки

відкрили молодій авторці шлях до української періодики.

Входження в українську літературу давалося Ользі Кобилянській нелегко. Вона виросла в багатомовному середовищі Буковини, багато читала й вільно писала німецькою, тоді як українську літературну мову мусила опановувати самотужки. Бракувало книжок, словників, постійного спілкування з українськими письменниками й редакторами. Віддаленість від основних культурних центрів посилювала відчуття ізоляції. Однак ці труднощі не зупиняли Ольгу Кобилянську. Кожну виявлену прогалину вона намагалася заповнити кон-

кретною працею: читала, перекладала, просила виправляти мовні помилки, шукала нові видання, листувалася з творчими особистостями, чию думку поважала. Мисткиня не чекала, доки літературне середовище саме зверне на неї увагу, а наполегливо прокладала до нього шлях.

Новий етап у житті Ольги Кобилянської розпочався листуванням з Михайлом Павликом. У першому листі до нього від 26 лютого 1891 року вона надіслала до журналу «Народ» свою новелу «Лорелей» (первісна назва повісті «Царівна»). Письменниця відверто розповіла про труднощі свого мовного становлення, визнала недосконалість українського тексту й попросила виправити помилки.

(Продовження на 4 с.)

Ольга Кобилянська.
Фото 1895 р

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА У ЛИСТАХ: ЯК НАРОДЖУВАЛАСЯ ПИСЬМЕННИЦЯ

(Продовження з 3 с.)

Німецькою мовою вона писала значно вільніше. Українська вимагала повільної, напруженої праці, але саме з нею Ольга Кобилянська дедалі тісніше пов'язувала своє письменницьке майбутнє. Її боліла сама думка, що мовні труднощі можуть перешкодити утвердитися в українській літературі.

Показовим був і вибір журналу «Народ». Його спрямування відповідало переконанням молоді авторки, що прагнула зрозуміти, у якій галузі літератури могла би принести найбільшу користь. Творчість уже тоді означала для неї більше, ніж особисте самовираження: вона відчувала відповідальність перед культурою, до якої свідомо належала.

Михайло Павлик, редактор журналу «Народ» (1890–1895), став для письменниці критичним читачем, радником і посередником у спілкуванні з українським літературним середовищем. Його підтримка зміцнювала віру Ольги Кобилянської у власні сили. Вона радилася з ним щодо творів, просила книжки, цікавилася думками Івана Франка, Лесі Українки та інших діячів української культури. Проте їхні взаємини не зводилися до одностороннього наставництва. У міру творчого зростання Ольга Кобилянська дедалі впевненіше відстоювала власні погляди. Вона навчилася відрізняти корисну редакторську пораду від втручання, здатного порушити художню правду твору. Так поступово формувалася її авторська самостійність.

Однією з найвиразніших тем ранніх листів стало постійне зіткнення творчості з повсякденністю. Ольга Кобилянська щира й відверта у розповідях про хатню працю, догляд за матір'ю, фізичну втому, брак часу й особистого простору. Літературою вона могла займатися лише після виконання родинних обов'язків, коли сил для читання й письма майже не залишалося. Проте повідомлення про втому зазвичай завершувалося згадкою про новий задум, рукопис або намір повернутися до праці. У цьому повторюваному русі від виснаження до творчості відкривається дивовижна внутрішня стійкість письменниці.

Літературна праця поступово відкрилася для Ольги Кобилянської формою особистої свободи. Вона прагнула мати бодай кілька годин, коли змогла би розпоряджатися собою, читати, думати й писати. Право на творчість вона пов'язувала з правом жінки на самостійне духовне життя. Цей досвід безпосередньо вплинув на її художній світ.

Проблема жіночої залежності була для Ольги Кобилянської не абстрактною суспільною темою, а щоденно пережитою реальністю. Вона знала, як домашні обов'язки поглинають час, як матеріальна несамотійність обмежує вибір, як важко жінці зберегти власні прагнення в середовищі, що вимагало передусім служіння іншим. Саме тому її героїні так наполегливо захищають свою людську гідність, право на освіту, працю, любов і самостійний вибір. Особистий досвід письменниці набув у прозі широкого художнього змісту.

Читання було для Ольги Кобилянської способом подолати культурну ізоляцію. Вона гостро відчувала недостатність своєї освіти й намагалася компенсувати її систематичною самоосвітою. У листах постійно просить поради нові книжки, надіслати недоступні на Буковині видання або висловити думку про прочитані твори.

Особливо промовистим видається прохання позичити працю німецького філософа Фрідріха Альберта Ланге «Історія матеріалізму». Ця книжка, за словами Ольги Кобилянської, була потрібна їй «як цілющі ліки». Таке порівняння відкриває її ставлення до читання: книжка мала розширювати знання, змінювати людину, допомагати їй переглядати власні переконання.

Ольга Кобилянська не намагалася здаватися освіченішою, ніж була насправді. Вона чесно визнавала прогалини у своєму читацькому досвіді, критично оцінювала власну підготовку й прагнула читати вдумливо. З часом коло її зацікавлень помітно розширюється. Вона звертається до європейської художньої літератури, філософії, літературної критики, уважно стежить за новими мистецькими течіями.

Прочитані книжки ставали поштовхом до переосмислення власних творів і народження нових задумів. Ольга Кобилянська не копіювала чужих ідей, а співвідносила їх зі своїм досвідом. Саме ця здатність творчо засвоювати європейську культуру допомогла їй поєднати українську національну традицію з модерним художнім мисленням.

Особливе місце в ранньому листуванні Ольги Кобилянської належить художниці Августі Кохановській. Якщо в кореспонденціях з Михайлом Павликом переважають мовні, редакційні та світоглядні питання, то листи до Августи Кохановської більше відкривають інтимний вимір життя письменниці. Ольга Кобилянська ділиться з подругою переживаннями, розповідає про творчі задуми, надсилає поетичні спроби, говорить про літературу, музику, малярство й красу природи. Тут вона шукає не стільки критичної оцінки, скільки духовного відгуку. Їх зближувало тонке відчуття мистецтва. У листах часто з'являються Карпати, ліси, спільні прогулянки, розмови про живопис. Ольга Кобилянська уважно стежила за мистецькою працею Августи Кохановської, підтримувала її й згодом довіряла їй художнє оформлення своїх видань.

Довірливий діалог подруг створював особливий простір, у якому письменниця могла бути собою. Тут вона не мусила виправдовувати мовні труднощі чи доводити право на творчість. Дружба з Августою Кохановською підтримувала її естетичну чутливість і допомагала зберегти внутрішню свободу.

Листи дозволяють простежити, як змінювалося ставлення Ольги Кобилянської до самої себе. На початку творчого шляху вона постійно просить підтримки, оцінки, мовних і редакторських виправлень. У другій половині 1890-х років її голос звучить дедалі впевненіше. Письменниця вже сама пояснює задуми своїх творів, аргументує художні рішення, полемізує з оцінками й захищає власну творчу індивідуальність. Її особливо непокоїли спроби пояснити написане винятково чужими впливами. Вона прагнула, щоб у ній бачили самостійну авторку, а не наслідувачку відомих європейських письменників.

Змінюється й ставлення до німецької культури. Спочатку вона немовби виправдовується за те, що багато читала й писала німецькою. Згодом упевнено сприймає цей досвід як важливу частину власного духовного розвитку. Українська й німецька культурні традиції не виключали одна одну, а взаємодіяли в її творчій свідомості.

Ольга Кобилянська серед українських письменників. 1898 р.

Наприкінці 1890-х років Ольга Кобилянська вже покладається на власне художнє чуття. Вона перебирає рукописи, обирає часописи, готує твори до друку різними мовами й дедалі чіткіше усвідомлює своє місце в літературі. Перед нами розкривається сформована письменниця, яка пройшла складний шлях від сумнівів до внутрішньої незалежності.

Перша книга десятого тому відкриває перед дослідниками й читачами живу історію становлення Ольги Кобилянської. Її листи розповідають про силу щоденної праці, подолання мовних і життєвих перешкод, жагу до знань, потребу духовного спілкування та поступове усвідомлення власного покликання.

Епістолярій дає змогу побачити за класичними творами людину – вразливу, самокритичну, часом невпевнену, але надзвичайно наполегливу. Ольга Кобилянська не отримала готового шляху до літератури. Вона створювала його власною працею, кожним прочитаним томом, перекладом, надісланим рукописом.

Вагомий вплив на становлення Ольги Кобилянської як письменниці мало листове спілкування з Василем Лукичем, Франтішком Ржегоржем, Василем Стефаником та особливо з Осипом Маковеем – уважним читачем, критиком і автором першого нариса про її творчість. Повне осмислення цих епістолярних діалогів ще попереду.

Вихід першої книги десятого тому сприймається значно більшою подією, ніж публікація завершальної частини найповнішого зібрання творів письменниці. Це можливість заново відкрити Ольгу Кобилянську, побачити, як у листах, сумнівах, щоденній праці та духовних пошуках народжувалася одна з найсамобутніших постатей української літератури.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

ПИСЬМЕННИКИ НЕЗЛАМНОСТІ

СЕРГІЙ ДЕМЧУК: МІЖ ЛІТЕРАТУРОЮ І ВІЙНОЮ

Сергій Демчук – український письменник, журналіст, військовослужбовець Другого Інтернаціонального легіону оборони України. Закінчив Університет «КРОК», де здобув ступінь магістра педагогіки.

Свою журналістську діяльність розпочав у 2008 році як кореспондент відділу міських новин газети «Газета по-київськи». У 2011–2012 роках працював редактором стрічки новин видання «Дзеркало тижня». Із 2012 до 2017 року був кореспондентом журналу «Країна» та видання «Взгляд», а згодом очолив один із редакційних відділів журналу «Країна». Упродовж 2022 року виконував обов'язки шеф-редактора цього видання.

У вересні 2023 року став головним редактором журналу «Український тиждень», а вже у травні 2024 року добровільно долучився до лав Збройних сил України.

Сергій Демчук – один із найпомітніших представників сучасної української прози. Автор книжок «Міжсезоння» (2017), «12 унцій любові» (2021), «Острів Джа» (2022), «Зима, яка назавжди з тобою» (2024), збірки оповідань «Тіні на сході», а також книжки «Ціль припинила існування», що побачила світ у квітні 2025 року.

З 2022 року працював також у пресслужбі Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, висвітлюючи проблематику військовополонених та осіб, зниклих безвісти.

Серед його відзнак – літературні премії «Смолоскип», «Гранослов», «Благовіст», премія імені Олеса Ульяненка, а також грамоти Міністерства оборони України та Верховної Ради України за вагомий внесок у сприяння розвідувальній діяльності й захист держави. У 2024 році письменник став лауреатом премії жанрової літератури «Своя полиця».

*

Мені пощастило познайомитися із Сергієм Демчуком минулого року під час Міжнародного літературного фестивалю FILIT у румунських Яссах. Відтоді ми підтримуємо зв'язок і стали добрими знайомими.

На моє прохання спеціально для читачів журналу «Наш голос» Сергій написав автобіографічне есе, яке ми пропонуємо вашій увазі.

**Від журналістики до фронту:
автобіографічне есе
Сергія Демчука**

Ранкова йога

Я народився 17 жовтня 1983 року в Білорусі. Мої батьки – українці, і в сусідній країні вони опинилися лише на короткий час, тож усе моє дитинство минуло в Коростені на Житомирщині.

Шкільне навчання мене, на жаль, не дуже захоплювало. Набагато цікавішими були вулиця та спорт. Багато часу проводив у спортзалі, займався карате й боксом. Батько навчив мене трохи грати на гітарі, і коли в старших класах я захопився музикою, почав писати власні пісні.

Добре вдавалися й шкільні твори, хоча сам я тоді майже нічого не читав. Мабуть, це передалося від діда – маминого батька. Він дуже любив книжки й мав гарну бібліотеку. На жаль, оцінити її я зміг уже після його смерті, коли й сам відкрив для себе літературу.

Напевно, дід неабияк здивувався б, дізнавшись, що його онук-шибеник стане письменником. У романі «12 унцій любові» я використав його особистий щоденник, зробивши діда своєрідним співавтором. Думаю, він добряче здивувався б, побачивши, що його записи, зроблені в старому блокноті, стали частиною книжки.

Якось, прибираючи на його могилі, я випростався й добряче вдарився головою об хрест. Подумав тоді: може, це дід так відреагував на використання свого щоденника. У дитинстві мені часто від нього перепало за те, що постійно ліз куди не треба.

Серйозно цікавитися літературою почав уже в студентські роки, коли навчався у Київському педагогічному коледжі за спеціальністю «майстер виробничого навчання з ремонту автомобілів». Майстра з мене не вийшло. Та й за кермо автомобіля я по-справжньому

сів лише під час війни – в армії вибору небагато: треба їхати, значить їдеш.

Перше оповідання написав приблизно у 2007–2008 роках. Воно майже два десятиліття пролежало на старій флешці, поки я не згадав про нього і не використав як спогад у творі, написаному минулої зими в прифронтовому Слов'янську. Символічно, що вперше цей текст побачив світ саме румунською мовою у книжці *Mecanisme de apărare*, у перекладі Михайла Гафії Трайсти.

Перша моя книжка – збірка оповідань і повістей «Тіні на сходах» – вийшла 2016 року. Потім був роман про футбольних фанатів «Міжсезоння», а 2021-го – роман «12 унцій любові».

23 лютого 2022 року я проводив у Києві невелику презентацію книжки. Пам'ятаю дивне відчуття: місто жило звичним життям, але водночас ніби завмерло в очікуванні чогось страшного. А вже о п'ятій ранку наступного дня пролунали перші вибухи.

Ту мить я описав у своєму верлібрі:

*о п'ятій ранку двадцять четвертого
я прокинувся й проглянув новини
поганих ще не було
хороших теж
кішка шаруділа паперами на столі
як завжди о цій порі
донька шепотіла уві сні якусь примирливу мантру
я відкрив кран
щоб кицька напилася з тонкої цівки
й насипав їй корму
запитав у дружини яка теж уже не спала
о котрій її ранкова йога?
й ліг ще трохи подрімати
але так і не заснув.*

(7 березня 2022 року)

Того ж дня ми з дружиною, донькою та родиною сестри виїхали на захід України. Звідти жінки й діти вирушили за кордон, а я повернувся до Києва.

Перший рік повномасштабної війни працював шеф-редактором журналу «Країна» та в пресслужбі Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими.

2023 рік став одним із найважчих у моєму житті. Війна, розлучення, знайомство з Анною і наше одруження наприкінці року. Усю ніч перед церемонією Київ атакували російські дрони-камікадзе. Ми намагалися спати на матраці в коридорі, але через вибухи майже не заплющили очей. Весілля було призначене на 9:30, а о восьмій ранку над будинком ще кружляв черговий «шахед». Та ми все ж таки встигли.

Навесні 2024 року я вступив до Другого Інтернаціонального легіону оборони України. Служив у пресгрупі

Легіону в районах бойових дій на Донеччині та Харківщині. Із 1 січня 2025 року є військовослужбовцем штурмового полку «Арей».

За роки війни лише раз побував за кордоном – на міжнародному літературному фестивалі у Яссах. Це були два незабутні дні й *Ніч поезії*, коли українські автори читали свої вірші про війну. Ще мить тому ти чуєш вибухи на Харківщині, а вже стоїш на сцені міжнародного фестивалю перед уважною європейською публікою. Це було важко усвідомити, але надзвичайно важливо.

Навіть у найважчі роки війни література не зникла з мого життя. Навесні 2022 року, коли російських окупантів лише вигнали з-під Києва і, здавалося, нікому не було до книжок, видавництво «Темпора» змогло видати роман «Острів Джа». Наступного року перевидали «Тіні на сходах», потім вийшов роман про Революцію Гідності «Зима, яка назавжди з тобою», а згодом – збірка оповідань про людей під час війни «Ціль припинила існування».

Нині видавництво готує до друку нову книжку моєї військової прози.

Писати вдається лише зрідка – коли знаходиться вільна хвилина і коли внутрішній стан дозволяє зосередитися. Іноді сам дивуюся, як із цих хаотичних нотаток згодом народжуються цілі книжки.

Ми всі сьогодні мріємо про одне – про перемогу, мир і можливість жити поруч із рідними у вільній європейській Україні. Саме заради цього кожен із нас робить усе, що може.

Після світла слова

Сьогодні українські письменники не лише творять літературу – вони захищають свою країну зі зброєю в руках, рятують життя як волонтери, документують воєнні злочини, підтримують своїх співгромадян силою слова. Їхні книжки народжуються не в тиші затишних кабінетів, а між повітряними тривогами, фронтовими дорогами, бойовими виїздами та короткими хвилинами перепочинку.

Історія Сергія Демчука – одна з багатьох, але водночас унікальна. Це розповідь про людину, яка не зрадила ні своєму письменницькому покликанню, ні громадянському обов'язку. Його творчість і життєвий шлях є свідченням того, що українська література сьогодні пишеться не лише чорнилом, а й мужністю, відповідальністю та вірою в перемогу.

У наступних числах журналу «Наш голос» ми продовжимо знайомити читачів із сучасними українськими письменниками, які в час війни стали воїнами, волонтерами, медиками, журналістами або невтомними голосами правди. Адже саме вони творять не лише нову українську літературу, а й новітню історію України.

Василь Клим – майстер прози

До 85-річчя від дня народження українського письменника Румунії

21 липня 2026 року виповнюється 85 років від дня народження Василя Кліма (1941–2011) – одного з найпомітніших українських прозаїків Румунії, письменника, який збагатив українську літературу творами глибокого психологічного й морально-філософського змісту. Його творчість посідає особливе місце в літературному процесі української громади Румунії другої половини ХХ – початку ХХІ століття, адже саме Василь Клим став одним із тих авторів, які вивели українську прозу Румунії на новий художній рівень.

Народившись у буковинському селі Негостина на Сучавщині, письменник назавжди залишився пов'язаним із духовним світом українського села. Проте його проза виходить далеко за рамки етнографічного змалювання народного життя. Передусім автора цікавила людина – її внутрішній світ, психологія вчинків, моральний вибір, відповідальність перед собою та іншими.

Основною темою прози Василя Кліма є життя простих людей, психологія їхньої поведінки в різних життєвих обставинах, морально-етичні проблеми людських взаємовідносин. Його герої – селяни, учителі, робітники, представники інтелігенції – живуть звичайним життям, однак за зовнішньою буденністю автор відкриває складний світ переживань, сумнівів і душевних суперечностей. Письменника цікавлять не лише самі події, а насамперед те, як вони змінюють людину, випробовують її совість, утверджують або руйнують людську гідність.

Літературний дебют Василя Кліма засвідчив появу самобутнього прозаїка. Роман «Гора» (1978), відзначений Премією Спілки письменників Румунії за дебют, привернув увагу психологічною переконливістю характерів і вмінням автора побачити драматизм людської долі у звичайних життєвих ситуаціях. Наступні книги – «Сонце і земля», «Едельвейс», «Темниці лабіринту», «Райдуга блискавиці», «Відсвіти полум'я», «Біла карточка» – засвідчили творче зростання письменника, розширення тематичного й жанрового діапазону його прози, поглиблення психологізму та філософського осмислення людського буття.

Проза Василя Кліма вирізняється стриманою манерою письма, уважністю до художньої деталі, ліризмом і тонким знанням людської психології. Він не прагнув зовнішньої ефектності сюжету. Справжня дія його творів часто розгортається в душі людини – там, де народжується моральний вибір, де відбувається боротьба між добром і злом, совістю і пристосуванством, свободою особистості й тиском суспільних обставин.

Упродовж творчого шляху художній світ письменника поступово розширювався. Від реалістичного відтворення життя українського села, родинних і суспільних взаємин він рухався до складніших узагальнень, притчевості, сатири й умовно-фантастичних образів. Автор почав звертатися до проблем відчуження людини, духовного поневолення, втрати індивідуальності та небезпеки суспільства, яке намагається підпорядкувати особистість єдиному зразкові. Показовим у цьому сенсі є оповідання «Фьютуртавн». У ньому Василь Клим створює гротескний образ нібито ідеального «міста майбутнього», де всі будинки, одяг і навіть людська поведінка підпорядковані принципів цілковитої нівеляції. Мешканці Фьютуртавна проголошують рівність, але насправді їхній світ позбавляє людину права бути собою, перетворюючи її на копію інших. За зовнішньою фантастичністю сюжету прихована гостра сатира на суспільні моделі, які в ім'я удаваного порядку й загального блага придушують свободу, особисту думку та людську гідність.

Герой оповідання опиняється перед вибором: прийняти правила цього «нового раю», перевдягнутися в однаковий одяг і мовчки пристосуватися або втекти. Його повернення до страшного смерекового лісу набуває символічного змісту: природна небезпека виявляється менш загрозливою, ніж впорядкований світ духовного рабства. Так психологічна проблема особистого вибору поєднується у творі із сатиричним осмисленням суспільства, побудованого на примусовій одноманітності.

В історії української літератури Румунії Василь Клим належить до покоління письменників, які забезпечили безперервність розвитку українського художнього слова поза історичною Батьківщиною. Разом з Іваном Федьком, Михайлом Небиляком,

Корнелієм Регушем, Степаном Ткачуком, Корнелієм Іродом, Іваном Ковачем, Миколою Корсюком та іншими українськими літераторами він формував сучасне обличчя української літератури Румунії. Його творчість стала важливою складовою духовної спадщини української громади, а ім'я назавжди залишилося серед найкращих українських прозаїків країни.

Сьогодні, у 85-ту річницю від дня народження Василя Кліма, ми не лише вшановуємо пам'ять письменника, а й знову відкриваємо його художній світ –

Василь КЛИМ

ФЮТУРТАВН

Густий смерековий ліс поволі витісняв його із своєї глушини, немов непроханого гостя, зловісна тиша вганяла страх і передчуття неминучої небезпеки. За спиною ніби хтось невидимий наказав: «Тікай!». Вихором помчав навмання. Трошив під ногами сухий хворост, ламав голими руками колюче гілля високих кущів шипшини, які намагалися зупинити його і затиснути в тісному колі, а коли побачив перед собою клаптик вільного неба, то наче заспокоївся.

Опинився на губі рідкого проліску, оглянувся. Як він потрапив у цей моторошний здичавілий ліс, не міг здати собі справу: сам нечистий запроторив його сюди.

У долині виднілося містечко, незнайоме, як і ліс поза плечима. Знайшов стежку, спустився вниз. Зупинився перед першими будинками, розділеними вузькою брукованою доріжкою. Неймовірно: всі будинки одноповерхові, всі однаково схожі між собою, немов споруди-близнюки. Ось і перші зустрічні: літня жінка і старий, одягнені по-святковому. На ній довга квітчаста сукня і біла, з синіми смугами кофта, на голові – зелений чепчик. Старий – у широких сірих штанах, вовняному смугастому светрі та майже трикутному чорному картузі на голові. Побачили прибулого незнайомця, зупинилися і зміряли його поглядом з ніг до голови, немов побачили не людину, а якусь ще небачену ними істоту. Він пройшов повз них, старий і стара плюнули йому вслід. Він зупинився, почав уважно себе оглядати – хіба недоречний чи непристойний у нього вигляд? Ні, все ніби в порядку. Хіба от, на ньому трохи роздуті на вильот штани і зім'ятий протертий піджак. Та хіба це проблема?

людяний і водночас тривожний, сповнений роздумів про свободу, совість, моральну відповідальність і право людини залишатися собою. Оповідання «Фютуртавн», яке пропонуємо читачам, дає змогу відчувати одну з важливих граней його таланту – вміння через гротеск, сатиру й фантастичну умовність говорити про реальні небезпеки людського та суспільного буття.

Редакція «НГ»

Десь із глибини містечка почувся дзвін. Значить, сьогодні неділя, збагнув він.

Далі – ті самі будинки-близнюки, і тиша-тиша. Молодиця веде за руку хлопчика. На ній довга квітчаста сукня, біла зі синіми смугами кофта, зелений чепчик на голові. Хлопчик у сірих штанах, смугастому светрі і чорному картузику на голові. Дивина! Хлопчик торкнув молодицю рукою. Обидвоє сплюнули йому услід.

На порозі будинку-близнюка до нього всміхається густо загримована баба. Напевне, оця вже не сплуне, ніби заспокоївся.

– Агей, чоловіче, – відкрила низку почорнілих зубів, – зайди, двері відчинені навстіж, ляжеш зі мною? Зможеш і переодягнутися.

Він не зупинився. Міщани гуртами йшли, мабуть, до церкви. І, дивно, наче зговорилися між собою: всі були зодягнені так само, як і люди, яких він зустрів дотепер. Ще кілька осіб плюнули йому услід, але це вже його не хвилювало. Горло пекло від спраги, хотілося їсти. Страх, пережитий в лісі, ще не зник, тіло обважніло. Раптом почув дужий чоловічий голос:

– Гляди, Марафоне, – голий!

Регіт, за ним хльостке плювання. Він впав у відчай: з ким тут поговорити, як вивідати таємницю цього неземного клаптика землі? Хіба повернутися до тієї хтивої баби? Ні, в жодному разі, треба ступати далі!

Нарешті, будинок, відмінний від решти, щось на зразок панської садиби поміщика XIX століття, або, точніше, споруда Льва Толстого у Ясній Полянці. Над дверима вивіска: «Хто не працює – той не їсть». З відчинених вікон лине привабливий запах, аж паморочиться в голові. Треба увійти. А якщо плюнуть на цей раз таки в обличчя?

Несміливо відчинив двері. Просторе приміщення, ряди столів, вкритих чистими білими скатертинами, на яких красуються квіти.

(Продовження на 10 с.)

ФЮТУРТАВН

(Продовження з 9 с.)

Пристаркуватий офіціант – за шинквасом з питвом. У сірих штанях, певна річ, і смугастий светр, і чорний картуз на видноті.

– Чужий? – строго запитує.

– Не видно по одежі?

– Значить, квитка не маєш.

– Якого квитка?

– Не читав на вивісці? Сюди входять тільки ті, які працюють на користь міста. Хто не працює – той не їсть.

– Мені дуже хочеться перекусити, маю гроші.

– Гроші? Гроші тут не мають ніякої вартості. Кажеш, їсти хочеться?

– Їсти.

– Тоді попрацюй. Ходи зі мною.

Він йшов, наче на заріз. Зайшли на кухню.

– Ось ніж, каструля з картоплею. Зрозумів? Коли закінчиш, одягни ось це, – кинув на лаву сірі штани, смугастий светр і трикутний картуз. – Потім сядеш за стіл і мовчатимеш.

– Чому, добрий пане, чому?

– Такий закон, чужинці – небезпечні для нашого міста, вони можуть заразити його диявольською мораллю.

– Що означає «диявольська мораль»?

– Все, що не відповідає нашим принципам, а принципи наші чіткі й сталі: кожний житель – рівня і копія свого сусіда, який, своєю чергою, – рівня і копія іншого сусіда і т.д. Саме так, як і наші будинки. Одним словом – рівність в усьому. Навіть у вбранні.

– А в будні теж сірі штани...

– Теж, один стрій на всі випадки.

– Що ж це, комунізм?

– Який там комунізм, цей давно віджив свої дні, це ультранівельований ідеальний соціопсевдосвітовий едемізм.

– Едемізм? Це від Едему?

– Ага, новий рай.

– Де обплывують чужинців?

– Це не образа, це застереження.

– А церква яку роль відіграє у вас?

– Яка церква?

– Я чув дзвін, бачив гурти людей, яких він звав, наче до церкви.

– Та куди там, у нас дзвони б'ють на турніри зав'язаних очей.

– Турніри?

– Так! Шикуються шеренга незаміжніх дівчат і вдів, і друга шеренга нежонатих чоловіків і вдівців, усі зі зв'язаними очима. По команді, вони змішуються між собою, а потім «мацають» свою пару. Це означає рівність в правах вибору.

– Та це ж жорстоко.

– Жорстоко, не жорстоко – нівеляція.

– Хто вигадав таку нісенітницю?

– Ніхто інший, як сер Фютурмен. Він заснував місто, і воно носить його ім'я – Фютуртавн, цебто місто майбутнього.

– Майбутнього... – чужинець втер брудною рукою піт з лоба, – Фютуртавн, Фютуртавн...

Відчув їдке бурчання в шлунку, після якого прошипів:

– А-а, пане офіціант, туалети у вас теж... фютуртавнські, шаблонні, теж треба квитка, щоб користуватися ними?

– Користування туалетом зарахую до чистки картоплі. Катай!

«Тікай! – наче хтось підказав чужинцеві. – Тікай, або скоро і тебе знівелює Фютуртавн!»

І він побіг тією ж дорогою, якою потрапив сюди. На порозі знайомого будинку баба з почорнілими зубами гукнула йому навздогін:

– Агей, чоловіче, ляжеш зі мною?

Смерековий ліс виднівся за пологим проліском, але він вже не здавався йому страшним. В животі бурчало, в роті язик присох до піднебіння, чоло вкрилося рясним потом, але чомусь йому здалося, що, повернувшись в ліс, він знайде щось їстівне, натрапить на джерельце з холодною водою і відпочине. Фютуртавн, сірі штани, смугасті светри, довгі сукні, білі кофти, баба з почорнілими зубами в думці гналися за ним, мов мисливські гончі собаки за дичиною, але він не оглядався. Утікач з «раю» повертався в двадцять перше століття.

Анастасія ФЕДУРЯН

УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ

ЕВОЛЮЦІЯ ПОХОВАЛЬНИХ ОБРЯДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Смерть – це єдина константа в нашому земному житті як людей. Хоч вона і є неминучою, більшість людей намагаються уникати цієї теми, тим самим створивши вдавану дистанцію та побудувавши незграбну стіну між собою та реальністю, яка може вдарити вибуховою хвилею будь-якої секунди та зруйнувати старанно замінену реальність ілюзією відкладання.

Водночас, смерть стала частиною нашого ландшафту. Помічаємо наступну картину: в одному зі шведських міст Центральне Кладовище, що знаходиться в серці старого міста, виконує одночасно дві функції: безпосередньо функцію кладовища та, як не дивно, функцію парку. Зайшовши на територію самого цвинтаря, помічаєш цікаву картину: біля могил, що розкинуті по всій місцевості, прогулюються безтурботні закохані, діти грають у квача та бешкетують, люди, що вигулюють своїх собак, і всі вони ніби й не помічають величезну кількість надгробних каменів, що їх оточують.

Ось такий парадокс: люди, що намагаються уникати розмов про смерть, знаходяться мало не в її епіцентрі. Замість того, щоб уникати цих місць, вони знайшли їм інше застосування.

Саме це дивне положення речей і надихнуло нас дослідити еволюцію сприйняття смерті в українському світогляді, проілюструвавши її трансформацію на прикладі поховальної обрядовості від сивої давнини до наших днів. Визначити ключові елементи української культури, описати зміни або відсутність змін у ритуалах, а також встановити чинники, що посприяли цим перемінам.

1. Витоки сприйняття концепту смерті в суспільній свідомості

Media vita in morte sumus – стверджують слова однойменного середньовічного григоріанського антифону. Приблизний переклад вислову: «Посеред життя ми під владою смерті». Протягом століть ця молитва приміряла на себе різні ролі, серед яких: літургійна функція, а також роль гімну людей, що благають Бога про допомогу та помилування для суспільства у скрутні часи.

¹ Тхоржевская Людмила, Р. Полосухина, *Дискуссионность вопроса о табуировании темы смерти* в Вестник Оренбургского государственного университета, № 3 (235), 2022, с. 126.

У цій фразі криється парадоксальне твердження: окрім очевидного заключення, що наше існування є ефемерним і може увірватися будь-якої миті, вона також підштовхує до іншого, менш очевидного, висновку. Полягає воно в усвідомленні, що екзистенціальне переживання смерті властиве тільки живим. Іншими словами, досвід смерті є прерогативою живого буття та суттєво впливає на його спосіб існування.

Упродовж життя люди стикаються з феноменом смерті у всіх його проявах: досвід втрати та теоретичне усвідомлення кінечності власного існування. У більшості випадків, перший пункт провокує появу другого. Прийнято вважати, що вперше людина усвідомлює втрату в п'ятирічному віці у випадку втрати домашнього улюбленця або члена сім'ї¹, що викликає у дитини страх та нерозуміння. Страх перед смертю особливо загострюється у кризові моменти життя людини: підлітковий вік, криза середнього віку і т. д.

Усвідомлення власної смертності може по-різному впливати на життя індивіда. Лев Толстой безліч разів наголошував у своїх щоденниках та есе на феномен *memento mori* – він закликав більше думати та пам'ятати про власний кінець: «Если человек знает, что он умрет через полчаса, то он наверное не станет делать ни пустого, ни глупого, ни, главное, дурного в эти полчаса. Но полвека, которые, может быть отделяют тебя от смерти, разве не то же, что полчаса?»².

В цьому фрагменті, взятому з останнього його твору, написаному якраз перед кінцем життя геніального митця, Толстой наполягає на цінності розуміння власної смертності заради усвідомленого проживання свого існування.

З точки зору сучасної психології, а саме екзистенціального напрямку, такий тип мислення має безумовні переваги. На думку психотерапевта Ірвіна Ялома, смерть, не дивлячись на те, що має руйнівний характер, насправді надає життю більшого сенсу.

(Продовження на 12 с.)

² Толстой Лев, *Путь жизни*, «Эксмо», Москва, 2024, с. 506.

УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ ЕВОЛЮЦІЯ ПОХОВАЛЬНИХ ОБРЯДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

(Продовження з 11 с.)

Також, психотерапевт зазначає у своїх дослідженнях, що більшість людей, які вижили у нещасних випадках та після спроб самогубства, кардинально змінюють своє ставлення до життя та починають більше цінувати час³.

Водночас, тема смерті залишається табуйованою у суспільстві. Згідно з результатами опитування, проведеного у 2013 році, 67% з опитаних не бажають задумуватись про власну смерть⁴. Поза тим, у різних мовах світу практикується використання евфемізмів та фразеологізмів для позначення смерті: *to pass away* (відійти у вічність) – англійською, *nakunarimasu* (перестати існувати) – японською, *a da ortul popii* – румунською, *відкинути копита* або *дати дуба* – українською.

На додачу, смерть оповита містикою та загадковістю, яку люди різних епох намагалися розгадати та розтлумачити. Смерть є однією з онтологічних дилем для індивіда, тому це породжує варіативність осмислення феномену: міфи, обряди, ритуали, тощо. У такий спосіб первісні люди намагалися пояснити раптове зникнення та втрату, отже міфологічна точка зору.

Кожний окремий етнос має своє унікальне пояснення та бачення щодо кінця життя та інтерпретації того, що слідує після смерті, а також особливу сукупність ритуалів та правил для поведінки з померлими. Нерозуміння цих традицій і відмінності у світобаченні призводили до сприйняття культури іншого етносу як такої, що не існує. Ритуали певного етносу, незрозумілі для представників інших культур, нерідко трактувалися як варварські, а самі носії цих традицій – як безбожники. Це проілюстрував сам Геродот у своїй праці «Історія», що складається з дев'яти окремих томів. В одній із книг, античний автор описав такий епізод: цар Дарій вирішив покликати до себе еллінів та запитати, за яку плату вони погодяться з'їсти своїх небіжчиків, на що отримав відповідь, що ніколи такого не станеться. Після цього, він викликав до себе каллатійців, які якраз і займалися практикою канібалізму, як частиною поховального обряду, і запитав у них, за скільки ті погодяться спалювати трупи побратимів, замість поїдання їх. Цар

отримав ту саму негативну відповідь – ні за що. Підсумовуючи мораль цієї історії, Геродот констатує, що звичай – це цар всього⁵.

Показовим прикладом є традиція окремих народів Центральної Африки співати й танцювати під час похорону. Для представників культур, у яких подібні обряди не практикуються, такий звичай може видаватися безглуздом і несумісним із виявом належної поваги до померлих. Водночас для представників цього народу такий танець був обов'язковою й невід'ємною частиною поховального обряду. За їхніми віруваннями, він допомагав померлому воз'єднатися з духами предків. Сам танець був сповнений символізму: у ньому рухалася лише верхня частина тіла, тоді як нижня залишалася нерухомою, що символізувало скорботу за померлим⁶.

Якщо навіть народи, що жили в одну й ту саму епоху, нерідко негативно сприймали обряди чужоземців, то для нас, людей, віддалених від часу виникнення цих практик на тисячоліття, вони можуть видаватися щонайменше дивними. Насправді, уявлення архаїчних народів про смерть істотно відрізнялися від сучасних тим, що давні народи не сприймали смерть як природне й неминуче завершення людського життя. Натомість її пов'язували з насильницькою загибеллю, дією божеств або інших надприродних сил чи з наслідками магічного впливу⁷.

Поєднання двох чинників – своєрідного осмислення смерті архаїчними народами та подальшої потреби людини систематизувати свої уявлення про світ – сприяло виникненню численних міфів і легенд, які продовжили своє існування крізь віки. Ці міфи, своєю чергою, істотно вплинули на розвиток літератури. Особливо активно до народної творчості та фольклорних мотивів зверталися письменники доби романтизму, широко використовуючи їх у своїх творах.

Проте слід зазначити, що твердження про центральне місце міфу у світогляді архаїчних народів є хибним. Історик релігій У. Робертсон-Сміт вважав, що міф був радше лише способом пояснення незрозумілих явищ, тоді як ритуали, обряди та сам культ становили основу первісних вірувань⁸. Якщо раніше вважалося, що міф передуює ритуалу та створює його

³ Тхоржевская Людмила, Р. Полосухина, цит. стаття, с. 126.

⁴ Дмитриева Полина, *Феномен смерти как смыслообразующая детерминанта развития личности* в Инновационная наука: Психология, Педагогика, Дефектология, vol. II, № 2, 2019, с. 9.

⁵ Геродот, *История в девяти книгах*, Издательство «Наука», Ленинград, 1972, с. 150.

⁶ Шенкао М., *Танець всередині смерті или смерть всередині танця: вибор африканців* в Наука. Искусство. Культура, № 1 (5), 2015, с. 34.

⁷ Кісь Роман, *Коваріації уявлень про смерть як індикатор типу культури (спроба крос-культурного бачення)* в Thanatos. Студії з інтегральної культурології № 1, Інститут народознавства НАН України, Львів, 1995, с. 13.

⁸ Павленко Юлія, *Ранні форми релігії та архетипічна структура архаїчної моделі світу в Культурологічні студії: збірник наукових праць*, КМ Akademia, 1996, с. 167.

го, то нині серед дослідників набуває більшої ваги теорія, що міф формується вже після становлення ритуалу, виконуючи функцію його пояснення та легітимації постфактум⁹.

Незважаючи на те, що смерть є невід'ємною онтологічною складовою людського буття, а концепт смерті незмінно перебуває в центрі людських роздумів і досліджень, окремі історичні епохи висвітлюють цю проблематику особливо виразно. Наприклад у період Середньовіччя культ смерті набув виняткового значення, активно впливаючи на соціальні процеси, на релігійну, духовну, культурну, політичну й економічну сфери життя суспільства. Водночас розвивалася художня свідомість, яка надавала смерті виразної образної форми, персоніфікувала її та втілювала в яскравих художніх образах. Саме в цей період широкого поширення набуває традиція макабру («Тріумф смерті», «Танок смерті», «Театр смерті»). Остаточо утверджується й ідея Великого суду після смерті.

Окрім вищезазначеного, на сприйняття смерті істотно вплинуло утвердження християнства як домінантної релігії на просторах європейського континенту. Отже, і український світогляд зазнав змін. Після Хрещення Русі 988 року язичницькі уявлення поступилися місцем християнському світогляду, але не всі елементи дохристиянської традиції були витіснені: те, що православне християнство не змогло витіснити, злилося з ним, утворивши своєрідний синтез язичницьких і християнських вірувань, обрядів та звичаїв. Наприклад, обрядовість Різдва Христового увібрала в себе низку елементів язичницького свята Коляди (народження Сонця)¹⁰.

Кардинально змінило світогляд українців також утвердження християнських концептів Раю та Пекла. Ці два поняття спонукали українських селян до праведного та чесного життя, адже земне існування – це тимчасовий етап, бо після смерті кожного чекає відплата за їхні вчинки. Численні прислів'я закликають українців жити чесно і правильно: «Смерті не бійся, а бійся гріхів», «Хто праведно живе, той смерті не боїться», «Не страшна смерть – страшно не жити по совісті» і т.д.

Ці дві точки зору, міфологічна та теологічна, сформували культурну спадщину українського народу та зумовили синкретичний характер українського світогляду. Дослідники наголошують, що утвердження християнства відбувалося як діалектичний процес, у межах якого нова релігія адаптувала окремі

місцеві звичаї й обряди, що сприяло її сприйняттю населенням. Г. Кулагіна виокремлює два рівні українського православ'я: офіційний (клірики та релігійні інститути) та побутовий (віряни). Дослідниця зазначає, що прояв синкретичності сучасної релігії відображається якраз на рівні побутової релігійної свідомості¹¹. Інша дослідниця, Ю. Буйських, пише про так званий «народний світогляд», тобто побутовий рівень віри, як про систему в якій об'єдналися дохристиянські та християнські елементи, які нині вже майже неможливо відокремити один від одного¹².

Не можна оминути й філософське осмислення смерті, яке пропонує численну кількість інтерпретацій концепту смерті. Це питання хвилювало людей та розглядалося ще з античних часів. Славнозвісний Платон неодноразово роздумував над цим питанням в діалозі «Федон», в якому йдеться про останній день Сократа, засудженого до смертної кари, де він трактує смерть як відокремлення безсмертної душі від смертного тіла та наводить чотири аргументи на підтвердження своєї тези.

Особливу увагу варто приділити поглядам двох філософів – Мартіна Гайдеггера та Еммануеля Левінаса, які жили і творили в одну епоху, маючи дві діаметрально протилежні думки. Історії життя цих двох учених доволі сильно відрізняються. Гайдеггер жив у Німеччині в період Другої світової війни й певний час підтримував нацизм, а Левінас був французьким євреєм, він брав участь у війні та потрапив у полон. Тож досвід та життєві обставини кожного мали великий вплив на розвиток їхніх подальших текстів. У праці «Час та Інший» Левінас розвиває власне розуміння смерті на противагу гайдеггерівському концепту буття-до-смерті, який сприймає суб'єктність проживання досвіду смерті або, іншими словами, індивід самотійно переживає та приймає свою смертність, вона не може бути перекладена на іншого. Левінас, покладаючись на свій досвід життя у полоні, говорячи про зв'язок майбутнього і теперішнього, вводить у парадигму поняття *Іншого* і надає йому більшого значення, тим самим викреслюючи важливість *Я*, підкріплюючи свою думку тим, що акт життя – не один суб'єкт, а зв'язок між декількома суб'єктами, отже і смерть не є суто індивідуальним досвідом.

Зокрема, смерть набуває символічного значення у дискурсах різних ідеологічних епох, як частина героїчного наративу.

(Продовження на 15 с.)

⁹ Emiko Ohnuki-Tierney, *The Emperor of Japan as Deity (Kami)*, in *Ethnology*, Jul., 1991, Vol. 30, nr. 3 (Jul., 1991), University of Pittsburgh-Of the Commonwealth System, p. 202.

¹⁰ Литовченко Віталій, *Ідеї язичництва у християнському світогляді* в Актуальні проблеми філософії та соціології, vol. 37, 2022, с. 82.

¹¹ Кулагіна-Стадніченко Ганна, *Синкретичний характер побутової релігійності православних українців в Українське Релігієзнавство*, (11), 1999, с. 40.

¹² Буйських Юлія, *Нижча міфологія українців у світлі проблем дво-вір'я та народного християнства в Етнічна історія народів Європи* (33), 2010, с. 76.

Степан ТРАЙСТА

НОВЕ ВИДАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ

Сучасна українська література дедалі активніше привертає увагу європейських читачів. Переклади українських авторів різними мовами не лише відкривають нові художні світи, а й сприяють розвитку міжкультурного діалогу та кращому взаєморозумінню між народами. У цьому процесі важливу роль відіграють перекладачі та видавництва, які долучаються до популяризації української книжки за кордоном.

Останніми роками румунською мовою з'явилися переклади знакових творів сучасної української прози. Серед них – романи *Радіо Ніч* Юрія Андруховича та *Амадока* Софії Андрухович, перекладені Михайлом Гафією Трайстою та опубліковані видавництвом Editura Trei. Незабаром у його перекладі побачить світ роман Ілларіона Павлюка *Я бачу, вас цікавить п'ятьма*, який став одним із найпомітніших творів сучасної української літератури.

Поява цього видання є важливою подією для українсько-румунських культурних взаємин. Вона розширює присутність сучасної української літератури в Румунії та знайомить румунських читачів із ще одним самобутнім голосом новітньої української прози.

Опублікований у Видавництві Старого Лева, роман *Я бачу, вас цікавить п'ятьма* швидко став справжнім бестселером, очоливши рейтинги продажів художньої літератури в Україні та здобувши високу оцінку як читачів, так і літературної критики. Це один із тих творів, які не просто захоплюють сюжетом, а залишають глибокий емоційний і філософський слід, спонукаючи до тривалих роздумів після прочитання останньої сторінки.

Події роману розгортаються серед зимових пейзажів глухого селища Буськів Сад, куди прибуває київський кримінальний психолог Андрій Гайстер, покликаний допомогти в розслідуванні зникнення маленької дівчинки. Проте незабаром стає зрозуміло, що ця справа приховує набагато більше, ніж звичайний кримінальний злочин. У селищі вже давно діє серійний убивця, відомий під прізвиськом Звір, а місцеві жителі, ніби змирившись із присутністю

зла, мовчки приймають його як невідворотну частину свого життя. Перед головним героєм постає боротьба не лише зі злочинцем, а й із людською байдужістю, страхом, мовчанням і темрявою, яка здатна оселитися в людській душі.

Саме психологічна глибина робить роман особливим. Ілларіон Павлюк майстерно поєднує напружений детективний сюжет із філософськими роздумами про відповідальність, провину, спокуту, свободу вибору та природу людського зла. Атмосфера роману густо насичена тривогою, символами й прихованими сенсами. Недаремно чимало читачів порівнюють його художній світ із полотнами Ієроніма Босха, де за зовнішньою реальністю відкривається складний лабіринт людських пристрастей, страхів і гріхів.

Я бачу, вас цікавить п'ятьма – це не лише висококласний психологічний трилер, а передусім роман про людину, яка опиняється перед моральним вибором. Автор переконливо показує, що найбільша небезпека прихована не тільки в очевидному злі, а й у байдужості, мовчазній згоді та небажанні протистояти темряві. Саме тому цей твір став однією з найважливіших книжок новітньої української літератури, здобувши широку популярність далеко за межами України.

Автор роману, Ілларіон Павлюк, народився 14 травня 1980 року в Скадовську на Херсонщині. Письменник, журналіст, телевізійний продюсер, документаліст і військовослужбовець, він належить до покоління українських митців, чия творчість формувалася в добу великих суспільних змін. Частину дитинства Павлюк провів на острові Сахалін, а після повернення родини до України жив у Луганську, де здобув журналістську освіту в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля.

Професійний шлях письменника був пов'язаний із міжнародною журналістикою, телевізійною документалістикою та продюсерською діяльністю. З 2015 року він став учасником російсько-української

війни, а згодом очолював Управління преси та інформації Міністерства оборони України. Цей життєвий досвід значною мірою вплинув на його прозу, якій властиві особлива психологічна достовірність, уважність до людської природи та глибоке розуміння моральних випробувань.

Літературний дебют Павлюка відбувся у 2018 році з романом *Білий попіль*, який відразу привернув увагу критиків. Наступні твори – *Танець недоумка* та *Я бачу, вас цікавить пійма* – остаточно утвердили його серед найвизначніших сучасних українських письменників. Найновішим романом автора є *Книга Еміля*, яка продовжує його пошуки в царині психологічної прози та філософського осмислення сучасності.

Вихід румунського перекладу роману *Я бачу, вас цікавить пійма* є закономірним продовженням знайомства румунського читача з найкращими досягненнями сучасної української літератури. Завдяки перекладацькій майстерності Михайла Гафії Трайсти ще один визначний український роман долає мовні й культурні кордони, відкриваючи новий аудиторії складний, глибокий і надзвичайно актуальний художній світ Іларіона Павлюка. Це ще одне переконливе свідчення того, що українська література сьогодні є невід'ємною частиною європейського культурного простору, а її найкращі твори здатні однаково сильно промовляти до читачів незалежно від мови, якою вони звучать.

УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СВІТОГЛЯДІ ЕВОЛЮЦІЯ ПОХОВАЛЬНИХ ОБРЯДІВ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

(Продовження з 13 с.)

Одним із найвідоміших прикладів у світовій історії є японські льотчики-камікадзе (яп. *kamikaze* – *божественний вітер*), що брали участь у Другій світовій війні. Загалом, японська культура сильно відрізняється від європейської, вона побудована на конфуціанських принципах, що були запозичені з Китаю часів правління династії Тан. Їхнє суспільство ґрунтується на чіткій ієрархії, а відносини між людьми визначаються системою взаємних обов'язків і відповідальності. В епоху модернізації, починаючи з кінця XIX століття, обов'язок перед імператором став поширюватися навіть на ставлення людини до власного тіла та життя: турбота про себе розглядалася як необхідна умова служіння державі та імператора. З початком Світової війни ця ідея була радикалізована, перетворившись на вимогу беззастережної самопожертви військових, які не могли ставити під сумнів рішення свого імператора у боротьбі з ворогами на шляху до становлення великої японської держави.

Також появу цього образу часто пов'язують з історією про невдалі наступи монголів на японський архіпелаг у XIII ст., коли потужний тайфун не дозволив ворожому війську дістатися японських островів. Японці назвали тайфун *камікадзе* (*божественний вітер*), вважаючи, що саме він врятував їх від наступу чужинців¹³. Тому і назва солдатів-смертників походить саме від цього образу, адже вони виконували священну місію – рятували свій народ. Таким чином, японці не могли не йти на таку відчайдушну міру – самопожертву заради процвітання своєї країни, на славу імператора.

Важливу роль у формуванні цього наративу відіграло й літературно-театральне мистецтво, насамперед історичні п'єси *дзідаймоно*, які ставилися в театрах Кабукі та Дзьорурі. Популярність цих театральних жанрів зростала разом із розвитком торгівлі у великих містах Японії та бажанням торговців мати доступ до розваг у виді мистецтва, до якого раніше мали доступ виключно найвищі верстви населення, тобто клас самураїв, буші.

Театральні сцени, у яких зображували самураїв, сприяли міфологізації героїчного образу. Прикладом цього є постать Йосіцуне з однойменної п'єси, а також зображення боїв на сцені, що мало свій відгук у пропаганді в періоди Мейдзі (1868-1912) та Сьова (1926-1989), сприяючи подальшій ідеалізації героя¹⁴, що послужило потужним імпульсом у формуванні нової імперської політики Японії.

Підсумовуючи, феномен сприйняття смерті у світогляді різних народів може бути осмислений із багатьох наукових перспектив. Кожна із них – це повноцінна галузь, у сферу інтересів якої входить і осмислення завершення людського життя. Більшість із них мають суто теоретичний характер та не дають точних відповідей на запитання, а радше порушують нові питання. У цій роботі основну увагу зосереджено на культурній спадщині, зокрема на релігійно-міфологічних уявленнях та їхньому втіленні в поховальній обрядовості українців. Водночас, дослідження напрацювань з інших галузей допомагає глибшому аналізу обраної теми.

(Далі буде)

¹³ Антонов Владимир, *Феномен камикадзе в военной истории Японии* в Вестник Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления, № 1 (64), 2017, с. 144.

¹⁴ Ili Florina, *Introducere în istoria literaturii japoneze de la începuturi până în epoca modernă*, „Presa Universitară Clujeană”, Cluj, 2020, p. 221.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ

КАЛЕНДАР СМЕРТІ – 9 червня 2021 р.

Горький Лук

Є люди, які навіть після своєї смерті продовжують говорити до нас. Їхній голос звучить у книгах, статтях, спогадах, у словах, що не втратили своєї сили з плином часу. Саме таким був Горький Лук (Gorky Look) письменник, блогер, бойовий медик і незламний український патріот Святослав Волков, чия творчість стала символом інтелектуального спротиву російському імперіалізму.

Народившись у Києві, Святослав Волков здобув філологічну освіту й певний час працював учителем російської мови та літератури. Однак його життя не обмежувалося викладацькою діяльністю. Він працював у різних сферах, а після початку російської агресії проти України став бойовим медиком, обравши шлях служіння людям і своїй державі.

1 листопада 2014 року він створив блог Gorky Look, який дуже швидко перетворився на один із найвпливовіших українських інтернет-проектів. Саме тут народилося його легендарне «кацапознавство» – блискуча сатирична концепція, за допомогою якої автор викривав природу російського імперіалізму, шовінізму та пропаганди. Його тексти були сповнені тонкої іронії, глибоких історичних знань і безкомпромісної правдивості. Він не лише висміював агресора, а й навчав українців критично мислити, розпізнавати брехню та не піддаватися інформаційним маніпуляціям.

Gorky Look став для багатьох читачів не просто блогером. Він був Учителем – людиною, яка вміла пояснити складні історичні й політичні процеси простою, дотепною та зрозумілою мовою. Його «лекцій» чекали тисячі людей, а вислови з них ставали крилатими. У час, коли Росія розгорнула проти України не лише військову, а й інформаційну війну, його слово стало справжньою зброєю.

Його популярність була закономірною. У 2015 році побачила світ книга «Заповіді Горького Лука. Збірка лекцій із кацапознавства», яка майже миттєво стала бібліографічною рідкістю. У 2017 році було створено окремий сайт, де продовжували публікуватися його матеріали. Проте для самого автора головним

залишалася не популярність, а користь, яку його праця приносила Україні.

Святослав Волков не ховався за псевдонімом. Коли країна потребувала допомоги, він працював бойовим медиком, рятуючи життя українських воїнів. Його громадянська позиція не була декларативною – він підтверджував її щоденними вчинками. Саме тому його ім'я користувалося великою повагою серед військових, волонтерів, журналістів і письменників.

19 червня 2021 року серце Святослава Волкова перестало битися. Його смерть стала болючою втратою для всієї України. Пішла людина, яка своїм талантом, мужністю й чесністю зробила вагомий внесок у боротьбу за українську свободу. Але залишилося його слово – гостре, мудре, безстрашне й напрочуд актуальне.

Сьогодні, коли Україна продовжує свою боротьбу за незалежність, його творчість читається по-новому. Багато його думок виявилися пророчими, а його сатира не втратила своєї сили. Він залишив по собі не лише книги й публікації, а й приклад справжнього громадянина, який розумів: захищати Батьківщину можна не лише зі зброєю в руках, а й силою правдивого слова.

Його життя стало прикладом відданості Україні, а його слово назавжди залишиться серед тих духовних дороговказів, що допомагають народові вистояти у найважчі часи. Пам'ять про нього житиме доти, доки житиме Україна.

Світла пам'ять Святославу Волкову!

Наука от Горького Лука

сборник лекций по кацаповедению

(Уривок)

Кацапсько-хохляцька жаднощедрість

(частина перша)

От уже втомлюють ці безкінечні житейські розмови про кацапську щедрість і хохляцьке жлобство. Мовляв, де хохол пройшов – там навіть пліснява не росте, зате кацап заради дружби й останню сорочку проп'є.

Тут потрібен науковий підхід. Перш ніж розглядати альтернативну пару «кацапський – хохляцький», спершу варто розглянути пару «щедрість – жадібність». Бо перша пара – це прикметники, а отже, другорядна, а друга – іменники, тобто головна.

Але, як у будь-якій науці, знадобиться комплексний підхід, інакше вийде лженаука, а тоді знову матимемо цирконієві браслети й біолокацію.

Щедрість і жадібність не є ні чеснотами, ні вадами. Це лише швидкість транзиту майна за принципом: «у басейн через трубу А вливається, через трубу Б виливається...». І тут усе залежить від того, скільки цього майна в самому басейні та яку швидкість такого транзиту він здатен витримати.

Якщо не занурюватися в прадавні часи мамонтів і трохи «покурити» ландшафтної теорії Гумільова, то стає зрозуміло: національний менталітет народів формувався насамперед під впливом ландшафту. Там, де родючі чорноземи дозволяли окремій родині самостійно прогодуватися, тобто жити хутором, і зародилося славнозвісне хохляцьке жлобство, засноване на індивідуалізмі, приватній власності та розрахунку на власні сили – своєрідному слов'янському чучхе (точніше – «то чие?»). Об'єднуватися вище рівня хутора виникала потреба лише у форс-мажорних обставинах – наприклад, під час набігу ногайців або бійки на весіллі.

Безперечно, ця модель має і свої слабкі сторони. Наприклад, коли хутірське жлобство надто концентрувалося в певній місцевості, вимикаючи систему

розпізнавання «свій – чужий» та породжуючи явища на кшталт «Кайдашевої сім'ї».

Але загалом хутірський комплекс, який кацапи називають «жлобством», включає низку корисних для виживання в такому ландшафті якостей: індивідуалізм, кмітливість, ощадливість, ініціативність, розрахунок на власні сили та здорову обережність. На культурний код кацапа це перекладається як «моя хата скраю», «хитрожопість», «жлобство», «начальству дупу лиже» і знову ж таки «моя хата скраю». Ну, вони так це розуміють – що тут удієш, не там вони вирости.

Натомість саме такий набір якостей був найбільш придатним для життя в умовах ситого, але небезпечного південного степового прикордоння.

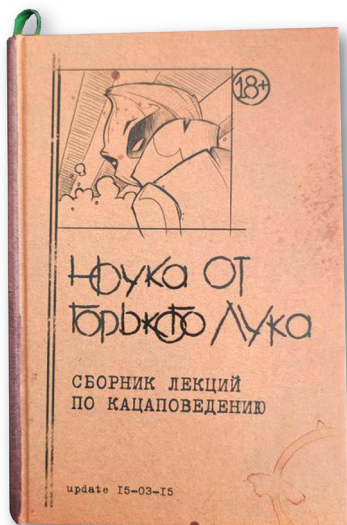
Якщо хтось не розуміє, про що йдеться, нехай поцікавиться кількістю людей, яких у XV–XVII століттях лише з Поділля було забрано в татарський ясир. Тож без тину, вибачайте, ніяк.

Саме з цим ментальним комплексом стикався кожен, хто бодай раз бачив українського прапорщика. А хто глибше занурювався в загадкове підводне життя прапорщиків, той добре знає: сам по собі, наодинці, він черева не наживає, а відразу будує навколо себе власний «хутір», бо який же господар без хутора?

Таким чином, етична пара «щедрість – жадібність», по-перше, етичною насправді не є, адже це не моральні властивості, а адаптивні. Не буду морочити голову «мораллю як адаптивною властивістю виду загалом», бо так можна проговорити до ранку.

А по-друге, це взагалі не альтернативна пара, адже протиставляються різноименні категорії, а порівнювати четвер із дощем – це ненауково. Жадібність, як просте число, ділиться лише на одиницю і на саму себе – з нею все більш-менш зрозуміло. А щедрість, зараза, така хитра (особливо кацапська), що про неї треба говорити окремо.

(Переклад з російської)

Костянтин СОЛОВ'ЄНКО

Ніна Захоженко, драматургиня

Наша наступна героїня – Ніна Захоженко – драматургиня, сценаристка і театральна діячка з Києва, наразі живе у Львові.

П'єси авторки входили у короткі та довгі списки українських драматургічних конкурсів, були перекладені сімома мовами та втілені на численних майданчиках України і світу. Після повномасштабного російського вторгнення в Україну написала серію драматичних новел про життя українців під час війни. Більшість з них увійшла до п'єси «Я, війна і пластикова граната». П'єса стала фіналісткою драматургічної премії «Аврора» (м. Бидгощ, Польща, 2022) та отримала спеціальну відзнаку премії «Львів – місто літератури ЮНЕСКО». Окремі новели були надруковані в збірках «Антологія-24», «Драма Панорама», «Вічність трива цей день» та інших. На основі новели «я норм» була створена окрема підліткова п'єса, неодноразово поставлена

як в театрах, так і в різних студіях, школах, сільських будинках культури тощо. Співпрацювала з низкою державних і незалежних театрів над створенням постдраматичних, постдокументальних та партисипативних вистав – «Птахи», «Божественна комедія», «Сто перших слів», «Сліпці» та інших.

У 2023 році отримала премію Women in Arts у категорії «Театр».

У 2025 році п'єса «Статеве виховання», створена в рамках постановки постдокументальної вистави про дорослішання дівчат в Україні, отримала гран-прі драматургічного конкурсу «Липневий мед» у категорії «П'єси для дітей і підлітків».

Ознайомитися з п'єсами Ніни Захоженко можна на сайті УкрДрамаХаб (<https://www.ukrdramahub.org.ua/nina-zakhochenko>).

Спеціально для журналу «Наш голос» Ніна Захоженко погодилася на коротке інтерв'ю.

Костянтин Солов'єнко: Чим є театр для Вас?

Ніна Захоженко: Театр – місце, де з нічого народжується світ. Зі слова, з думки, з якогось яскравого образу починається велика лабораторія сенсів і форм.

Взагалі театр займає величезне місце в моєму житті. Батьки багато водили мене на «дорослі вистави», пам'ятаю це відчуття коли «провалюєшся» в постановку, навіть не до кінця її розуміючи. Потім вже багато працювала в театрі на різних ролях, активно пишу п'єси останні 6 років. Мій чоловік, Дмитро Захоженко, – театральний режисер, ми багато працюємо разом. Тож театр не закінчується, коли я виходжу з майданчика чи ставлю крапку в п'єсі, він постійно в моєму просторі й у моїй голові. Мої діти теж знають кожен закуток театру, у якому ми найбільше працюємо останнім часом. Одним словом, театр зараз для мене – основний інструмент мислення. А може, я просто трохи перепрацювала.

К.С.: Про що Ви пишете? Які основні теми Ваших п'єс?

Н.З.: Я намагаюсь створювати тексти, які є одночасно актуальними і пошуковими по формі. У моїх авторських п'єсах звучать переважно жіночі голоси, жіночий досвід («Сім перших робіт Аліни», «Статеве

виховання»), також люблю підліткові історії, є в них якесь особливе відчуття драми («я норм», «Статеве виховання»). Є кілька п'єс, написаних як рефлексія на повномасштабне вторгнення, але мій фокус здебільшого на драмі цивільного населення і вразливих груп – знову таки підлітки, гендерне питання, люди на окупованих територіях, екологія («я норм», «Я, війна і пластикова граната», «Перевізник», «Птахи»).

Водночас останнім часом мене більше тягне до історії України, в тому числі культурної історії, та питань ідентичності. Я працювала над текстом для вистави «Сліпці» (театр «Публіцист» Харків-Брно, реж. Костянтин Васюков) – це історія про знищених українських поетів, Розстріляне Відродження і культурні втрати у сучасній війні. У виставі «Птахи» (театр Лесі Українки, Львів, реж. Дмитро Захоженко) імпліцитно присутній Олександр Довженко (письменник, кінематографіст) і Григорій Довженко (архітектор), які створювали окуповане сьогодні місто Нова Каховка і знищену росіянами Каховську ГЕС. У виставі «Божественна комедія» (театр Лесі Українки, Львів, реж. Дмитро Захоженко) (так, її теж писала я, лише трохи озираючись на Данте) ми розповідаємо історію Григорія Чубая й Арештованої коляди. І в моїх

майбутніх роботах теж буде багато історії. Можливо, це такий період, також звісно, рефлексія на війну, але вже більш виражена, а можливо просто вік, коли приходить розуміння наскільки переосмислення історії є важливим для сучасності.

К.С.: Як Вам пишеться зараз?

Н.З.: Зараз я багато пишу. Насправді я маю більше не авторських п'єс, доступних до постановки, а постдраматичних театральних проєктів, які дуже залежать від команди і простору, тож майже не існують як окремі тексти. Вистави «Сто перших слів» у львівському театрі Лесі чи «Сліпці», про яких вже згадувала, – це партисипативні вистави, де люди переміщуються театром чи арт-простором, взаємодіють з артефактами. Тексти до них включають документальний матеріал або особисті історії акторів в моїй редактурі. У цих виставах є класні авторські фрагменти, але зважаючи на специфіку таких проєктів, я їх не видаю окремими п'єсами.

К.С.: Що Ви робите для театру крім написання п'єс?

Н.З.: Насправді, я дуже люблю театр і багато що перепробувала в ньому: в студентські роки я разом з майбутнім чоловіком була частиною театральної студії «Театр в кімнаті», яка базувалась в Києво-Могилянці, де я навчалась на філології. Зараз дивно про це згадувати, але це насправді була крута школа життя. Я там робила все: ставила постановки, була помічником режисера, перекладала тексти, підбирала костюми, монтувала зал, навчилась працювати за світловим і звуковим пультом, а також з відеопроєкціями, і деякий час отримувала замовлення від театрів на подібну роботу. Навіть працювала якийсь час у Дикому театрі відеотехніком. Але це давно в минулому.

Ще я іноді перекладаю з німецької чи польської. Роблю інсценівки. Другий рік викладаю сценарну майстерність для режисерів в КМАЕЦМ. У минулому році виступила в ролі режисерки і драматургині у виставі «Sexeducation: дівоча версія» львівського молодого незалежного театру «ЛАВА». Текст для вистави – почасти мій, почасти – постдокументальні історії акторок, почасти їх власна творчість, дбайливо зібрана мною у п'єсу «Статеве виховання». Не лише створити текст, а й поставити виставу – це було справжнім викликом і я тішусь, що це сталося. Така радість для авторки втілити саме те, що ти хотіла, саме так, як ти хотіла. Разом з тим, мабуть, я стала більше цінувати режисерів, які беруть на себе величезних шмат роботи над театальною постановкою. І краще зрозуміла всі труднощі в роботі з текстом.

К.С.: Якби раптом з'явився інвестор і сказав, що профінансує фільм по будь-якій з Ваших п'єс. Яку

п'єсу Ви б йому назвали? Чи, може, вона ще не написана? То яка вона?

Н.З.: Для театру я майже не працюю в строгій реалістичній манері, тож не впевнена, що мої п'єси можна екранізувати. Але не раз виникало бажання написати сценарій на схожу тему, особливо щодо youngadult історій «я норм» і «Статеве виховання». Хоча... зараз я працюю над мюзиклом про київську княжну Анну Ярославну, яка стала королевою Франції. І весь час мене не покидає думка, що це був би чудовий мультфільм в диснейському стилі. Про справжню українську «принцесу» і її пригоди, про легендарну княжу добу. І все одно довелось би значно переписувати, бо все таки кожен вид мистецтва має свою «мову».

К.С.: Уявіть, що з усіх Ваших п'єс тільки одну чи дві будуть ставити в різних країнах через 100 років. Якій зі своїх п'єс Ви б побажали такої долі?

Н.З.: Дуже люблю «я норм». Це п'єса про підлітків на початку повномасштабного вторгнення. Для мене вона і про вічне людське – дружбу, любов, дім, і дуже про мене, і про нас усіх – українське суспільство і вибір, який кожен для себе робить.

А ще у мене є мрія, колись видати окремою книжкою «Фрагменти» – улюблені шматки з різних постдраматичних текстів, це була б збірка окремих сцен, не пов'язаних сюжетом, які видаються мені самодостатніми висловлюваннями. От їх хай і ставлять, вийде одна химерна постдраматична вистава.

К.С.: Якби Вам хтось подарував театр і практично будь-які гроші на постановки. Які п'єси там гралися б?

Н.З.: Була б квота у 35% на українську сучасну драматургію. З особистого топу: сумую, що в українському театрі критично мало Ольги Мацюпи, мій театр поставив би чи не всі її п'єси. Дмитро Левицький зараз менше з'являється як драматург, частіше суміщає з режисурою, вигадує нові формати, а останній рік служить у війську, але я однозначно запросила б його створити щось нове для цього простору. Я дуже ціную такий театр «повного циклу», коли п'єса для постановки створюється з нуля у співпраці з режисером, пишеться музика (а не обирається з підбору), актори також привносять свою суб'єктність, виникає цілком нове оригінальне висловлювання. Це ще 35%. А ті 30, що залишились, віддала би під перформанси й експерименти, які не потребують тексту, а також відкриті події, зустрічі, виставки, концерти, лекції, читання, події для дітей – все те, що відкриває театр на зустріч світові й глядачеві.

К.С.: Ви різностороння людина. Чи немає у Вас спокуси перейти від скупой драматургії на багатшу формами прозу?

(Продовження на 20 с.)

Ніна Захоженко, драматургиня

(Продовження з 19 с.)

Н.З.: Для мене драматургія і театр загалом – не є скучним. Він дарує величезну свободу для форм, ідей, театрального божевілля. Крім того я люблю процес спільнотворення, байдуже, п'єса пишеться перед постановкою чи в процесі – можливість опертись на думку режисера, команди, поліпшити текст на майданчику – є дуже цінною. Крім того театральний продукт робиться досить швидко порівняно з прозою чи кіно, мені подобається оце постійне «горіння».

Маю кілька ідей щодо прози, але відкладаю на старість (якщо доживу до неї). Сподіваюсь, що матиму на це більше часу і внутрішнього спокою. Писати для дітей і підлітків, ходитиму на зустрічі в школи й бібліотеки, буду вирощувати сад і гладити котів.

Ніна ЗАХОЖЕНКО

Я норм

Передмістя Києва

Майк, Саша, Ліза, Я – 17 років.

Майк написав: хто тікає, той зрадник

Я написала: що за фігня?

Саша написав: у мене тремтять шибки

Ліза написала: батьки пакують речі

їдемо за 10 хвилин

не знаю куди

напишу потім

Майк написав: ти маєш їх зупинити

Ліза написала: я не можу

Саша написав: це бомби!!

Майк написав: ми ж домовлялися

Ліза написала: не будь дебілом

вони вирішили без мене

вони мені нічого не казали

Саша написав: лягайте на підлогу

Ліза написала: все, я їду

Майк написав: не можу повірити

Саша написав: якщо їбане, накриє уламками

Я написала: ви це чуєте?

Саша написав: це срака

Майк написав: Ліза – криса

можеш не вертатись

Саша написав: заткнися. Батьки за неї вирішили

Майк видалив останнє повідомлення.

Саша видалив останнє повідомлення.

Майк написав: ви як?

З інших варіантів втечі від театру є кіно і серіали. І насправді я вже працюю над тим, щоб реалізуватись у цій сфері. Але кіносеріальне виробництво потребує набагато більше часу і ресурсів. Поки що в мене вийшов один документальний фільм «Сергій Лифар: справа артиста», де я була спів-сценаристкою. Художні – сподіваюсь втіляться у найближчі роки.

Але театр – то любов крізь роки, іноді співзалежна, іноді аб'юзивна, зі своїми моментами магії і драми, тому поки що моє життя здебільшого сповнене театром.

~~~~~

У продовженні подаю коротку версію п'єси «Я норм» про перші дні повномасштабного вторгнення.

Саша написав: це срака

Я написала: я норм

Вчителька написала:

Сьогодні занять не буде. Залишайтеся в безпеці. Слідкуйте за сиренами. Спускайтесь в укриття. Спакуйте рюкзак. Бинти і йод. Необхідні вам ліки. Пляшку води. Сухе печиво. Ліхтарик. Голку з ниткою. Гроші. Документи. Павербанк. Мобільний.

Напишіть на руці ім'я/прізвище. Групу крові. Телефон рідних.

Якщо вибух близько, біжіть у ванну.

Тримайте зв'язок. Глибоко дихайте.

Це все потрапить у підручники історії.

Мама сказала:

Сталося те, чого ми всі боялись. Тато пішов до банкомату і за їжею. У бабусі все тихо. У тітки Валі бахає. Президент каже залишатися вдома. Найстрашніше – паніка. Найстрашніше – дорога. А в мене – пацієнтки. Найгірше тим, кому народжувати. Нам – не найгірше. Снідай і підємо подивимось, де підвал.

Тато сказав:

Усюди черги. У банкомат – годину. У магазин – годину. На заправці бійка. Найстрашніше – паніка. Головне без паніки. Ти взагалі як?

Я сказала: Я – норм.

Я написала: я в підвалі

Майк написав: тато в теробороні

Саша написав: і що каже?

Майк написав: каже, що гаряче

десант в Гостомелі
якщо прорвуться, за пів години будуть в Києві

Я написала: взагалі, тут стрьомно
пилюка. Задуха

сидіти нема на чому

Саша написав: у нас паркінг

Майк написав: ну так не сиди

Саша написав: пошукай інший

можедесь є кращий

сидіти довго

Я написала: не хочу тут сидіти

тут одні бабки-панікерші

Майк написав: бабки, ти і саша

Саша написав: заткнися

Майк написав: якщо бомбане, підвал засипле

є важливіші справи

Саша написав: які справи?

Майк написав: я допомагаю блокпост будувати

Саша написав: твій тато довбойоб, якщо тобі дозволяє

Майк написав: ще раз скажеш так на тата, дам у рило

Саша видалив останнє повідомлення.

Майк видалив останнє повідомлення.

Я написала: відбій тривоги

Ліза написала: Це пекло. Їдемо другу добу, тільки до Львова доїхали. Скрізь пробки. У мене прищі від стресу. Я вже не витримую. Батьки не дозволяють нікому писати. Вони виключили мобільники, щоб не передавати сигнал. Щоб не стати мішенню. Це параноя. Тут мільйон машин, ми всі як на долоні. Але вони думають, що над нами сліпий літак-бомбардувальник, кібердрон сраний, який полює на сигнал мобільного, і якщо вловлює – бомбить. Якийсь сюр. Бомбити мобільники! Я попросилась у туалет, щоб написати тобі два слова. Отака срака. Як ти?

Я написала: сирени, підвали

а так норм

Ліза написала: я сумую за тобою

Я написала: пів дня минуло

Вчителька написала:

Коли хлопава – не бійтесь, це не ракети. Це – наше пво збиває ракети.

Коли феєрверк – це ракети, відходьте від вікон, ховайтесь за стіни.

Коли свист – це літак. У літаку – бомби. Лягайте на підлогу, затуляйте голову. Відкривайте рота, щоб уникнути контузії.

Якщо поранення глибоке – перетяніть вище поранення, напишіть час накладання, шукайте лікаря.

Якщо панічна атака – не дихайте глибоко. Дихайте в пакет. Або затримайте дихання. 4 рази по 4. Загорніться

в ковдру. Обійміть себе міцно. Розв'яжіть задачу по математиці. Згадайте, що вам ще вступати.

Життя безцінне. Війна закінчиться.

Їжте солодке, щоб відновити калорії.

Саша написав: Не слухай Майка. Це не пригода. Сиди в підвалі. У нас в Донецьку в 14-му купу людей побито. Я це добре знаю. Скоро і тут так буде. Краще виїхати з міста, доки не стало пізно.

Я написала: тікають – зрадники

Саша написав: помирати – тупо

Я написала: в мене батьки – лікарі

вони не поїдуть, у них робота

Саша написав: а інші родичі?

Я написала: усі далеко

батьки вважають, що не треба панікувати

Саша написав: мої їдуть через кілька днів, коли дороги розгрозяться

якщо хочеш, є місце в машині

Я написала: та ну, ти гониш

Саша написав: коли прийдуть солдати – вже не виїдеш

Майк написав: ходіть до мене

є робота

Я написала: яка робота?

Майк написав: розливати коктейлі

Саша написав: мене батьки не відпустять

Майк написав: ти ж не збираєшся всю війну в підвалі просидіти

Я написала: через 15 хв

½ мастила

¾ бензину

Ганчірка

Корок

Скотч

Тридцять пляшок від пива

Найкраще, що зі мною сталося на цій війні.

Я: Де ти взяв стільки пляшок?

МАЙК: З татом збирали.

Я: Бачу, ви підготувались.

МАЙК: Хочеш цигарку?

Я: Ну давай.

МАЙК: Треба цілитися туди, звідки у танка стирчить дуло. Це найвразливіше місце. Якщо влучиш – ПТИШ! І всім гаплик.

Я: Ти думаєш, ми виграємо?

(Продовження на 22 с.)

Я норм

(Продовження з 21 с.)

МАЙК: Я впевнений. Наші хлопці не здадуть. Ніколи. На кожному пості. У кожному домі. Ми будемо битись.

Я: Блін, знову сирена.

МАЙК: Та взагалі похуй.

Я: Може, підемо у ванну?

МАЙК: Мене це тупо бісить, що нас змушують бояться. Мене це бісить. Ненавиджу це все. Якщо сюди справді летить ракета. Я покажу хуй цій ракеті. Іди нахуй, ракета. (Показує у вікно середній палець). Вали звідси ракета! Нахуй, нахуй!

Я: Тебе побачать, Майк! (Сміюсь). Тебе весь район чує.

МАЙК: Хай чують, мені не соромно. Я не хочу ховатись. Ти хочеш ховатись?

Я: Я теж не хочу.

МАЙК: То не ховайся.

Я: Я й не ховаюся.

МАЙК: От і не ховайся.

Я: Я не ховаюсь.

Поцілунок.

МАЙК: Ти як?

Я: Я – норм.

Саша написав: ти не спиш?

Я написала: не сплю

Саша написав: що робиш?

Я написала: лежу. А ти?

Саша написав: а я прокинувся

мені фігово

мене накриває

мене трусить

мені снилась наша квартира в Донецьку

ніби приходять солдати

я хочу тікати

вони мене хапають

вони мене в'яжуть

стріляють в живіт

у мене дірка в животі

натуральна дірка

і я прокидаюсь

у своєму ліжку в Ірпені

але мені холодно

щось за дверима бамкає

і я їду подивитись

я відкриваю двері

а замість хати – діра

діра від вибуху

я стою на дев'ятому поверсі, і дивлюсь униз

а мого дому немає

моєї квартири немає

і в мене крутиться голова

і я падаю вниз

і я прокидаюсь

я повзу по полю

тихо, на ліктях

я знаю, що поруч військові

треба трохи пролізти

і я буду в безпеці

але краєм ока я помічаю розтяжку

і не встигаю прибрати руку

і я торкаюсь її

і тоді я вибухаю

і розлітаються на шматки

Я написала: блін. Оце тебе плющить

Саша написав: це точно

Я написала: ти написав своє ім'я на руці?

Саша написав: на руці. На нозі. На плечі. На животі. На шії

Я написала: ну, значить, тебе складуть до купи

Саша написав: одразу стало легше

Смайл.

Я написала: я не психолог

Саша написав: я й не прошу

Я написала: ну вибач

Саша написав: все нормально. Майку не кажи

Я написала: з якого дива

Саша написав: просто не кажи

Я написала: я не скажу

Саша написав: завтра зранку їдемо

батьки пакують речі

треба твоїм подзвонити?

Я написала: я залишаюсь

Саша написав: тут можна з глузду з'їхати

Я написала: мені норм

Ліза написала:

Ми в Німеччині. В якійсь сраці. Типу, фермі. Поля. Кури. Свині. До міста 15 кілометрів. Нам дали велосипеди. Батьки їздять туди-сюди купують їжу. Багато їжі. Хліб – смачний, я два кілограми набрала. Якусь гуманітарку теж возять. Якись шмотки. Кажуть, ми тут надовго. Треба шмотки. Я ще не міряла. Не хочу гуманітарку. Хочу в зару. Купити щось нормальне. Але мене не пускають. Кажуть вчити німецьку. Я сказала, що не буду.

Ти думаєш, це надовго?

Може, ти б сюди приїхала?

Було б веселіше.

Я написала: іди нахуй

Саша написав: все. Вони тут

Майк написав: не може бути

Саша написав: по нашій вулиці їдуть танки

Майк написав: тато не відповідає

Саша написав: це окупація

Майк написав: ще повоюємо

Саша написав: це дуже дуже погано

Майк написав: хай тільки сунуться

Саша написав: чистіть телефони. Вони дивляться переписку і фото

Майк написав: хуй їм в рота

Саша написав: чинити спротив – тупо

Майк написав: пригощу гостей коктейлем

Саша написав: як?

Майк написав: з балкону

Саша написав: не роби цього, Майк, тебе розстріляють

Майк написав: ух, ніфіга ж собі бахає

Саша написав: спускайся в підвал. Це вже у нас

Майк написав: я хочу пригостити цих сук коктейлем

Саша написав: не роби цього, Майк

Майк поставив полум'яний смайл.

У той вечір я спала вже в підвалі. Усю ніч гупало, але я не прокинулась. А коли прокинулась було темно хоч в око стрель, і я не знала який час доби, і не могла згадати, де я знаходжусь, і навіть забула, що війна.

Мама сказала: Вони вже в місті. Треба сидіти тихо. Ходять по квартирах.

І тоді я написала: як ти, Майк?

І ще написала: як там у тебе, Майк?

І ще написала: Майк, прийом!

Я написала: не роби цього, Майк

не кидай коктейль

дочекайся тата

І ще я написала: не кидай, будь ласка

сховай у комору

сховай якнайдалі

Я написала: вони ходять по квартирах
якщо знайдуть – тобі гаплик

І ще я написала: бережи себе, Майк

А потім написала: напиши мені, Майк
напиши мені, будь ласка

Я написала: мені було круто з тобою

І знову написала: напиши мені, Майк

Я сиділа і чекала, поки він прочитає. Ми ніколи не дзвонимо, тільки пишемо.

Я сиділа і думала: Може, телефон розрядився. Може, немає зв'язку. Може, тато забрав його зі собою. Кудись в тероборону. Відступати до Києва. Може, він кинув коктейль і попав в те саме місце, де голова танка кріпиться до тіла. Може, йому за це дадуть медаль і пенсію. Як ветерану бойових дій. Уявляю, як він буде нею хизуватися. Буде висіти на дошці пошани: Майк Путило – гордість школи. Знищив роту ворожих окупантів.

Потім у мене зник зв'язок. Потім розрядився телефон. І я більше не писала.

Тиждень ми жили у підвалі, їли сухарі й пили воду. Потім ми з мамою пішли пішки до Києва. Через зруйноване місто, зруйнований міст, розбомблену дорогу. Потім нас підвезли і посадили в потяг на Польщу.

Тато залишився у лікарні.

У хостелі, куди нас поселили волонтери, я зарядила телефон й увімкнула месенджер.

Від Лізи – нічого.

Від Майка – нічого.

Саша написав: На дванадцятий день ми виїхали по зеленому коридору. Я хотів тебе забрати, але не знав, де шукати. Я дуже хвилююсь. Напиши, як ти?

Я написала: я норм

Квітень 2022

Оголошення

До уваги всіх членів Союзу українців Румунії!

Повідомляємо, що Союз українців Румунії наразі проводить масштабний процес перегляду та оновлення інформації про членів організації з метою забезпечення точного, прозорого та такого, що відповідає статутним положенням, обліку дійсних членів.

Союз українців Румунії запрошує всіх членів активно долучитися до цього процесу оновлення та адміністративного уточнення даних шляхом підтвердження та, за потреби, доповнення інформації щодо власного членського статусу.

Ця діяльність є надзвичайно важливою для належного функціонування Союзу та для того, щоб кожен член міг користуватися всіма правами й можливостями, які надає наша спільнота.

Просимо підтримати цю ініціативу та взяти в ній активну участь!

Алла АНТОФІЙЧУК

ТАЄМНА МОВА УКРАЇНСЬКИХ СИМВОЛІВ: ЯК НАВЧИТИ УЧНІВ ЧИТАТИ КУЛЬТУРНІ КОДИ

Чому, почувши слово **калина**, ми одразу думаємо про Україну? Чому **рушник** викликає асоціації з життєвою дорогою і батьківським благословенням, а **лелека** – з рідною домівкою? Чому **криниця** для українця є символом чистоти, життя й духовної спадщини? Відповідь проста: українська мова у назвах предметів і явищ зберігає культурну пам'ять народу. Протягом століть наші предки вкладали у звичайні слова власний життєвий досвід, світогляд, вірування, моральні цінності та емоції. Так народжувалися слова-символи – мовні одиниці, що, крім прямого значення, набували ще й глибокого культурного змісту.

Символ можна назвати своєрідним культурним кодом. На відміну від звичайного слова, він миттєво викликає цілу низку асоціацій. Наприклад, слово **хліб** символізує гостинність, життя; **дуб** – силу й незламність; **дорога** – людську долю. Саме тому символ є одним із найефективніших способів передавання культурної інформації від покоління до покоління.

Невипадково народна творчість надзвичайно щедра на символічні образи. Вони живуть у прислів'ях («Без верби і калини нема України»), піснях («Ой у лузі червона калина...»), загадках, казках, легендах, колядках, веснянках, замовляннях. Саме через фольклор дитина ще задовго до вивчення літератури засвоює символічну картину світу свого народу.

Для сучасного вчителя символи слугують ефективним методичним інструментом. Досвід показує, що учні значно краще запам'ятовують навчальний матеріал, коли він пов'язаний із яскравими образами. Якщо запропонувати дітям під час вивчення значення слова **калина** простежити його шлях від народної пісні до поезії Тараса Шевченка чи Ліни Костенко, то слово перетворюється на історію, яку легко зрозуміти й неможливо забути. Саме тому звернення до української символіки на уроках мови й літератури – це і знайомство з фольклором чи художнім текстом, і шлях до формування культурної пам'яті, національної ідентичності та цілісного розуміння української мовної картини світу.

Кожне слово має своє пряме лексичне значення, зафіксоване у словнику. Воно називає предмет, явище, істоту чи дію. Однак у процесі багатовікового розвитку культури окремі слова набувають ще одного, глибшого змісту. Так виникає символічне значення,

яке ґрунтується на історичному досвіді народу, його віруваннях, традиціях, обрядах і художній творчості.

На відміну від словникового значення, символічне не описує предмет безпосередньо, а викликає певні культурні асоціації. Саме тому, почувши слово **калина**, українець, уявляючи рослину, думає про рідний край, красу, пам'ять поколінь. Так само **рушник** сприймається не просто як предмет побуту, а як символ життєвої дороги, родинного благословення й духовної єдності.

Порівняймо:

Слово	Пряме значення	Символічне значення
Калина	рослина	Україна, рід, краса, незламність
Рушник	тканий побутовий виріб	життєва дорога, благословення, родинна пам'ять
Вода	природне явище	життя, очищення, відродження
Дорога	шлях, яким рухаються	людська доля, життєвий вибір
Лелека	птиця	дім, родина, добробут, повернення
Хліб	продукт харчування	достаток, гостинність, життя
Дуб	дерево	сила, мужність, довговічність

Саме символічне значення робить слово емоційно насиченим і відкриває перед учнями нові горизонти його сприйняття. Коли школярі читають народну пісню чи поетичний твір, вони мають навчитися бачити за предметним значенням слова його культурний зміст. Адже без такого прочитання важко повністю зрозуміти український фольклор і українську літературу.

Для вчителя важливо показати, що символ не потрібно заучувати – його слід відкривати разом із дітьми через народні пісні, прислів'я, казки, легенди, художні тексти. Наприклад, запропонуйте учням відповісти на запитання: «Чому в українських піснях **калина** майже ніколи не є лише кущем?» або «Чому в поезії **дорога** так часто означає людське життя?» Такі бесіди формують уміння читати художній текст глибше, бачити в ньому приховані смисли й усвідомлювати мову як носія національної культури.

Першоджерелом української символіки стала **міфологія**. Давні українці наділяли природні явища особливими властивостями: **сонце** уособлювало життя й добро, **вода** – очищення, **дерево** – безперервність буття, **вогонь** – захист. Значна частина цих уявлень збереглася і після прийняття християнства.

Важливу роль у формуванні символів відіграли **народні вірування**, які закріпили у свідомості образи **лелеки** як символу щастя, **верби** – оберега, **зозулі** – провісниці людської долі. Не меншого значення набули **звичаї та обряди**: **рушник** став символом життєвої дороги, **хліб** – достатку й гостинності, **барвінок** – вірності, **дідух** – родинної пам'яті.

Найповніше символіка розкрилася у **фольклорі**. Народні пісні, думи, колядки, прислів'я й казки закріпили за окремими образами сталі значення: **калина** символізує Україну й красу, **явір** – козака, **тополя** – дівочу долю, **журавлі** – тугу за рідним краєм. Народна мудрість, утілена в прислів'ях (*Хліб – усьому голова; Яке коріння, таке й насіння; Добре дерево добрі плоди родить; Не плюй у криницю – знадобиться води напиться*), перетворила символи на носіїв моральних цінностей, а казкові образи (*жива вода, чарівний кінь, дорога*) стали для дітей першими уроками символічного сприйняття світу.

А отже, знайомство зі словами-символами доцільно починати з народної культури. Пісня, казка, легенда, прислів'я чи обряд допомагають учням усвідомити, що символ є художнім утіленням багатовікового досвіду народу, а слово – важливим носієм його культурної пам'яті.

Символіку доцільно вивчати не як окрему тему, а інтегрувати її у різні види мовної й літературної діяльності.

Такий підхід сприяє формуванню мовної, читацької та культурної компетентностей, розвиває асоціативне мислення, уміння аналізувати художній текст і встановлювати міжпредметні зв'язки.

Одним із найефективніших методичних прийомів є комплексне дослідження одного слова-символу. До прикладу, слово-символ **калина**.

Учитель пропонує учням дослідити символіку калини, використовуючи різні джерела.

Завдання 1. Народна мудрість

Доберіть прислів'я та приказки, у яких згадується калина. Наприклад: *Без верби і калини нема України*.

Обговоріть, чому саме ці дві рослини стали символами українського народу.

Завдання 2. Загадки

Знайдіть народні загадки про калину.

Наприклад:

*У вінку зеленолистім,
У червоному намисті
Видивляється у воду
На свою хорошу вроду.*

Поясніть, які ознаки рослини народ вважав найважливішими.

Завдання 3. Народна пісня

Прослухайте або прочитайте кілька народних пісень, у яких згадується калина.

Наприклад: «Ой у лузі червона калина»; «При долині кущ калини».

Поміркуйте: *Чи завжди калина означає лише рослину?*

Завдання 4. Художня література

Знайдіть образ калини у творах Тараса Шевченка, Василя Стуса, Володимира Івасюка чи інших письменників.

Порівняйте: *Що означає калина у фольклорі? Яких нових смислів вона набуває в авторській поезії?*

Завдання 5. Сучасна культура

Знайдіть сучасні українські пісні, у яких звучить образ калини.

Обговоріть: *Чому й сьогодні українські митці звертаються до цього символу? Які нові значення він набув?*

Підсумкова дискусія

Після виконання всіх завдань учитель ставить проблемне запитання: *Чому саме калина стала символом України?*

Учні вже не відповідатимуть одним реченням. Вони зможуть аргументувати свою думку, спираючись на фольклор, художню літературу, народні звичаї, сучасну пісенну творчість і власні спостереження.

Подібну роботу можна організувати й навколо інших символів: **рушник**, **вода**, **лелека**, **дуб**, **дорога**, **хліб**. Кожен із цих образів відкриває широкі можливості для інтеграції української мови, літератури, історії, народознавства та мистецтва. Саме така комплексна робота навчає дітей розуміти окреме слово, бачити за ним багатовіковий культурний досвід народу.

Українські символи не втрачають своєї актуальності. Вони народилися у фольклорі, але й сьогодні живуть у поезії, пісні, мистецтві, рекламі, соціальних мережах і державній символіці. Сучасні письменники переосмислюють традиційні образи, наділяючи їх новими смислами та зберігаючи зв'язок із народною традицією. Так само народні символи продовжують звучати в сучасній українській пісні, підтримуючи безперервність культурної пам'яті.

(Продовження на 26 с.)

ТАЄМНА МОВА УКРАЇНСЬКИХ СИМВОЛІВ: ЯК НАВЧИТИ УЧНІВ ЧИТАТИ КУЛЬТУРНІ КОДИ

(Продовження з 25 с.)

Образи *калини, соняха, рушника, вишиванки, української хати* активно використовують реклама, дизайн і мистецтво, підкреслюючи національну самобутність. У соціальних мережах вони стали своєрідною мовою сучасної комунікації.

Учителю важливо показати школярам, що символи належать не лише минулому. Доцільно запропонувати учням дослідити їхнє функціонування в сучасній рекламі, піснях, мистецтві чи соціальних мережах, створити тематичний проєкт або мультимедійну презентацію. Така робота допомагає зрозуміти, що українська символіка є живою частиною сучасної культури й важливим чинником формування національної ідентичності.

Ефективність вивчення українських словесних символів значною мірою залежить від методичних підходів, які використовує вчитель. Важливо, щоб учні навчилися самостійно відкривати культурний зміст символічних значень окремих слів. Саме тому доцільно застосовувати інтерактивні, дослідницькі та творчі форми роботи.

Асоціативний куш є одним із найпростіших і водночас найрезультативніших прийомів. Учитель записує в центрі дошки слово-символ (наприклад, *калина, рушник, вода*), а учні називають слова, образи й асоціації, які воно викликає. Після обговорення асоціації групують за тематичними блоками: природа, родина, історія, мистецтво, фольклор. Така вправа демонструє багатозначність символу та розвиває асоціативне мислення.

Важливе місце посідає **словникова робота**. Учні зіставляють тлумачення слова в академічному словнику із його символічним значенням, використовуючи «Словник символів української мови» Віталія Жайворонка або інші довідкові джерела. Це допомагає усвідомити, що символічне значення не замінює прямого, а доповнює його, відкриваючи нові культурні смисли.

Цікавим видом діяльності є **створення карти символу**. У центрі аркуша розміщують слово-символ, а навколо нього – відомості про його походження, народні вірування, прислів'я, загадки, пісні, літературні твори, твори живопису, сучасні приклади використання. Така карта стає своєрідною «біографією» символу й може виконуватися як індивідуально, так і в групах.

Розширенню культурного кругозору сприяє **порівняння символів різних народів**. Наприклад, учні

можуть дослідити, яке значення має калина в українській культурі й чи існує аналогічний символ у культурі інших народів. Особливо актуальними такі завдання є в поліетнічному середовищі, адже вони допомагають усвідомити унікальність української традиції й водночас виховують повагу до культурного розмаїття.

Ефективною формою роботи є **творчі проєкти**. Учні можуть підготувати презентацію, буктрейлер, відеоролик, виставку ілюстрацій або мультимедійну карту на тему «Символи мого краю», «Життя українських символів у сучасній культурі», «Калина у фольклорі та поезії», «Рушник – символ української родини». Така діяльність поєднує мовознавчі знання з історією, мистецтвом, музикою та інформаційними технологіями.

Особливої уваги заслуговує проєкт **«Словник символів моєї родини»**. Учні збирають родинні історії, спогади, фотографії, прислів'я, пісні, предмети побуту, які мають символічне значення для їхньої сім'ї. Наприклад, бабусин рушник, посаджена біля хати калина, родинна криниця, весільний вінок, вишиванка чи дідух. Підсумком роботи може стати колективний класний словник або електронний альбом. Такий проєкт, поглиблюючи знання про українську символіку, сприяє зміцненню зв'язку поколінь, формуванню поваги до родинної історії та усвідомленню себе частиною великої культурної традиції.

Завдання вчителя – навчити дітей бачити в українських символах живу культурну традицію, що поєднує народну спадщину з сучасністю. Символи продовжують жити в нашій мові, літературі, пісні, мистецтві, щоденному спілкуванні, а сьогодні – ще й у цифровому просторі. Через них кожне покоління відкриває для себе духовний досвід попередників, відчуває зв'язок із рідною землею, родиною та історією. Слова-символи – це своєрідні культурні коди, у яких закодовано національну пам'ять. Саме тому, читаючи народну пісню, поезію чи художній твір, важливо навчити учнів бачити за словом той духовний зміст, який український народ формував упродовж століть.

Для сучасного вчителя робота із символами відкриває широкі можливості для інтеграції мовної, літературної, історичної та культурологічної освіти. Такий підхід допомагає глибше зрозуміти художній текст, формує національну ідентичність, розвиває образне мислення, виховує повагу до культурної спадщини та пробуджує інтерес до українського слова.

Лариса Міхаєла ТРАЙСТА-ІСПАС

Під важким небом диму

Під важким небом диму
солдати мерзнуть в окопах,
стиснувши руки на зброї
й загубивши погляд у далечинь —
до дому, якого більше нема.

Земля роздерта гусеницями,
дерева мовчки палають,
а дрони танцюють угорі
немов холодні стерв'ятники,
вишукуючи серця, що ще б'ються.

У містах, розчавлених вогнем,
будинки падають, мов стомлені старці,
а мати кличе свою дитину
під завалами, які не відповідають.

Діти малюють мир крейдою
на стінах, потрісканих від ненависті,
не знаючи, що тиша —
це лише казка, прошептана
при світлі свічки.

Та в їхніх очах — і в очах тих, хто лишився —
палає полум'я, яке
ні бомби,
ні смерть,
ні страх
не змогли загасити.

Вони вірять.
Одного дня їхня земля знову вдихне,
і Україна буде вільною,
з жовто-блакитним прапором,
що майорітиме, мов серце,
яке ніколи не переставало битися.

Між нами і небом більше немає парканів

Між нами і небом більше немає парканів —
лише дим
і молитви, що нічого не просять, а просто є.

Дитина малює крейдою на асфальті
жовто-блакитного птаха
і не знає, що малює надію.

У домівок більше немає стін,
та вони зберігають запах хліба
і невисловленої туги.

Солдати не мають імен —
у них лише очі, що вміють плакати без сліз,
і кроки, які ніколи не зупиняються.

Це не історія про героїв,
а про людей, які вчаться
дихати серед руїн.

Україна — це не просто країна,
це серце, розпростерте, мов мапа,
що все ще б'ється
наперекір усім тишам.

Діти помирають, товаришу Путін!

Діти помирають, товаришу Путін!
Помирать, не пізнавши, що таке ненависть,
не встигнувши мріяти,
не завинивши нічим.

Їхні домівки стають уламками,
їхні батьки — тінями,
що блукають серед руїн
з порожніми обіймами.

Під димними небесами
смерть прокладає собі шлях
не питаючи, не прощаючи.
Вона не розрізняє винних і невинних.
Вона просто б'є.

Війна — це не велич.
Це рана.
Рана, що не загоюється,
рана, яка палатиме в історії
з твоїм ім'ям, вирізьбленим глибоко
поруч зі стражданням, яке ти обрав.

Зупинись, товаришу Путін!
Тут більше нічого здобувати
в океані крові.
Лише світ, що згасає,
повільно,
в кожній дитині,
яка більше не встигає сказати: «мамо».

Аделя ГРИГОРУК

ГУЦУЛЬСЬКИЙ АНЕКДОТ

як мінімалістичний жанр сучасної української сміхової культури

(Продовження з № 384)

Життя щодня дарує немало ситуацій, які можна було б назвати анекдотичними. Якщо в них немає ніяких прикрас для людини, то маємо добру нагоду звеселитися з цілком реальних подій, як, наприклад, з оцієї, що дістала назву «На ловах».

«Мисливець на окраїні гуцульського села, де стоїть одна хата. Підходить до господаря, питає:

- Скажіть мені, пане ґаздо, не виділи тут якого зайця?
- Зайця?
- Так.
- Великого зайця.
- Так, великого.
- Видів-сми, ек побіг отек в ліс.
- А давно?
- Буде тому вже зо два тижні».

Серед створених гуцульськими авторами анекдотів є чимало на теми «теща і зять», «свекруха і невістка», «кум і кума», «чоловік і дружина». Вони типові для всієї української гумористики і так само відтворюють непрості стосунки між людьми, яким нелегко стати рідними і прийняти чужу людину такою, як вона є. Анекдоти про тещу ніколи не будуть вичерпані, адже кожен одружений чоловік приречений спілкуватися з матір'ю своєї дружини. Для когось друга мама виявляється доброю та чуйною, а для когось – нестерпною. Про таких і складають анекдоти, як, наприклад, оцей, в'дливий і саркастичний:

- «– Твоя теща де працює?
- В медицині.
- Терапевтом?
- П'явкою».

***

«Купив молодий ґазда хату. Привів товариша, хвалиться:

- Дивиси: сад, газон, альпійська гірка з фонтанчиком. І навіть кілька вуликів з бджолами...
- А навіщо тобі бджоли? З ними стільки мороки! – запитує друг.
- Е-е-е, не скажи. З ними в мене – чистий спокій: тещу сім разів покусали – і вона тепер до нас ані на крок!»

***

«Малий синок запитує в тата:

- А як змія розмовляє?
- Зять, дивлячись на тещу:
- Ну, що ж ви мовчите? Онук же цікавиться...»
- Є ще жорсткіші мініатюри цієї тематики із розділу так званого «чорного гумору».

Велику групу анекдотів складають студентські та шкільні, в яких із гумором описуються найтипівіші моменти життя тих, хто навчається: непідготовлені уроки, відповіді біля дошки, складання екзаменів, відпочинок тощо.

Наведемо для прикладу одну розмову на уроці.

- «Вчитель:
- Скажіть мені, діти, чого не було сто років тому?
- Телевізора, комп'ютера, ракети...
- Івасю, чого ще не було?
- Мене і вас, Миколо Петровичу».

Безпосередність і наївність дітей, а разом з тим і невміння обманювати звучить у такій розмові вчителя та учня:

- «– Дмитрику, скільки буде три по два?
- П'ять.
- Значить, по-твому, буде п'ять?
- Ні, це не по-моєму. Це мені Івасик підказав».

Маючи здорове почуття гумору, гуцули складають анекдоти і про себе самих: про вдатність до різних фіглів, хитруватість, скупість, лінивість, надмірне грошолобство, і навіть – про новітні технології, які стали невід'ємною складовою їх життя.

Ось кілька прикладів народного гуцульського гумору, записані від Миколи Крицкалюка із села Города Косівського району.

- «Один ґазда відвідав родичів у віддаленому гірському селі й ділиться враженнями з кумом:
- Знаєш, Петре, я би там ні жив.
- А то чому? Бідні там люди?
- Та не, ні бідні – дикі!..
- Ек дикі?
- А так: інтернету нима, у фейсбуці ні посидиш, нічо з ютубу ні подивишся.
- То що так все без інтернету?..
- Та не, чесом си з'являєш...
- Ну, то ні такі вже вони, куме, й дикі!..»

***

«Баба Василина каже до внучки:

– Йой, Марічко, декувать, що ти мене у фейсбук заїструвала. Так міні втішно, що втішно!..

– А то чому, бабко?

– Та ек чому? То така файна забавка: маєш щодень кілька друзів, а ни треба ні бужиницу, ні будз, ні гриби на почістунок викладати. Зазнимкувала, виклала на своїй сторінці – і всі «в захваті»!»

Одним із найважливіших засобів сатиричної типізації в анекдотах є різке підкреслення головної негативної риси того чи того персонажа, корінної вади, яка визначає суть його характеру. Саме так досягається комічний ефект.

В анекдотах так само, як і в інших фольклорних жанрах, спостерігається групування персонажів на позитивних і негативних. Кожна група наділена відповідними рисами. Причому ці риси найчастіше розкриваються самим персонажем – у його словах або діях. Наприклад:

«Хлопчик забіг у пекарню по булки й просить пекаря дати йому свіжі, а не такі тверді, як камінь, що він їх учора тут купив.

Пекар (гнівно):

– І ти мене будеш вчити, як пекти булки? Та я їх пік, як тебе ще на світі не було, соплеку ти такий!..

Хлопчик:

– О, та то я, вуйку, значить, учора саме ті я й купив...»

Одна репліка пекаря дає вичерпну характеристику його особистості як людини гнівливої, неввічливої, погано вихованої та ще й такої, що не шанує своїх клієнтів і обманює їх.

Йому протиставляється хлопчик, який своєю завершальною фразою в діалозі, так би мовити, виводить недоброчесного пекаря на чисту воду. Він відзначається природним розумом, кмітливостю, дотепністю.

В анекдотах часто застосовується діалог. Це надає виразності, чіткості, мовної економності цим творам фольклорної мініатюристики. Здебільшого діалог будується на коротких репліках персонажів; завершальна з них часто має зовсім несподіваний зміст порівняно з попередньою, як в анекдоті «В суді»:

«Адвокат:

– Я вас захищав, як рідного сина.

Злодій:

– А ваш син – теж злодій?»

Саме завдяки цій змістовій неспіввідповідності й твориться комічний ефект. Діалогічна форма анекдота вимагає від оповідача високої майстерності.

До арсеналу художніх засобів мініатюрного фольклорного жанру, яким є анекдот, належать ще такі, як несподівані кінцівки, несподіваний поворот думки, застосування іронії та сарказму, вживання гіперболи. Вони допомагають розкрити глибинну суть явищ і фактів, гостро засудити певні суспільні реалії. Так, несправедливість рішень судів викликала до життя такий анекдот:

« – Мій син має лиш пів року, а вже сидить.

– Що ви кажете? За що??? («Наш суд»).

Анекдоти – жанр оперативний. Він народжується миттєво й так же швидко поширюється, оскільки твориться в процесі комунікації.

До блискучих майстрів цієї малої оповідної форми можна віднести відомого гумориста Миколу Савчука з Коломиї, актора Володимира Пушкаря з Надвірної, засновника фестивалю «Бербеницькі фіглі» Івана Беркелу з Рахівщини, науковця з Криворівні Миколу Дзурка, просвітянина й педагога Дмитра Никифоряка з Вишниччини, українського філолога Мирослава Ткачука з Вербовця та електротехніка Миколу Крицкалюка з Города на Косівщині, письменника і журналіста Олександра Масляника зі Львова, педагога Дмитра Коренюка з Мараморощини та багатьох інших, які не тільки тримають у пам'яті численну кількість дотепних оповідок, але самі їх творять й охоче діляться зі слухачами.

Анекдот – дуже популярний жанр народної оповідної творчості. За його позірною простотою й доступністю ховається глибина народної думки, критичне ставлення до явищ дійсності, ословлення негативних фактів життя, засудження зла, неправди, бажання через сміх змінити світ на краще.

Анекдоти – одне із джерел творчості як класиків літератури, так і сучасних авторів. Їх використовували Г. Сковорода, І. Котляревський, С. Руданський, Остап Вишня, С. Олійник, П. Глазовий, С. Пушик, М. Влад, Богдан Радиш, Омелян Лупул, Я. Ткачівський та інші.

Література

1. Лесин В. М., Пулинець О. С. *Словник літературознавчих термінів*. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. – К.: Радянська школа, 1965. – 432 с.

2. *Літературний словник-довідник* / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. А. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с. (Nota bene).

3. Столяр М. Б. *Сміхова культура тоталітарного суспільства: сутність, форми, механізми дії* (на прикладі радянських

культурних практик): автореф. дис. на здобуття вч. ступ. докт. філог. наук. – Харків, 2013. – 33 с.

4. Столяр М. Б. *Сучасна сміхова культура: традиції та інновації* / Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». Випуск 62. – Харків, 2020. – С.86-92 с.

Примітка. Приклади анекдотів, наведених у статті, – із особистих записів авторки.

Віргілій РІЦЬКО

БІЛА ТРОЯНДА

У північній Добруджі стоять на варті старі мечинські гори. Час і природна суворість відкусили з їх величі. У підніжжі цих гір простягаються поля, які змінилися, завдяки людському втручанню, не завжди благодійному. Весною тут перед очима розгортається справжня мозаїка барв. Родюча і гостинна земля дала притулок людям, які обробляють її.

Чесність і гуманність цих людей відома. Густота поселень сприяє мешканцям цього краю знаходити собі приятелів, друзів і навіть супутників життя у сусідніх селах, відстані між якими досить малі, і їх можна швидко долати асфальтованими шосейними дорогами, які схожі на попелясті стрічки.

У молодості мені дуже подобалося мандрувати. Мене приваблювали сільські дороги, оточені широкими ланами. Надвечір навколишню тишу наповнювали мелодії польових цвіркунів.

Удень серед жовто-золотистих пшеничних ланів ховалися тендітні сині волошки. Червоні маки яскравими барвами пронизували поле, що хвилювалося від найлегшого подиху вітру. Іноді над ним розливалися дзвінкі співи жайворонків.

Моя дорога завжди закінчувалася біля воріт оселі двох літніх людей. Цій сім'ї можна було лише позаздрити. Роки минули непомітно. В обох уже сріблилося сивиною волосся. Мабуть, саме роки принесли їм мудрість і ввічливість, які їх вирізняли. Мене приваблювали їхня душевна чистота й гострота розуму. Маючи багатий життєвий досвід, вони завжди були готові дати слушну пораду. Вони завжди приймали мене у своєму дворі з великою любов'ю. Захоплювали мене й розповіді про їхнє життя. Здавалося, що, слухаючи їх, я збагачую власний життєвий досвід, якого мені ще бракувало через молодість. Я намагався пізнати джерело мудрості, яке їх вирізняло. Був упевнений, що не обов'язково чекати повноліття, аби перейняти їхній життєвий досвід.

Вони часто приймали мене в альтанці, серед городу, повного різнобарвних квітів, пахощі яких ніби заспокоювали мене. Тут я завжди відчував, ніби був присутній на своєрідному уроці життя. Помітивши це, хитруватий дід Петро барвисто й захопливо розповідав цікаві історії, щедро пересипаючи їх жартівливими оповідками. Тітка Марія, знаючи мої

смаки, завжди чекала на мене з різними смачними стравами. Я був зачарований. Слухав їх із відкритим серцем, дізнаючись про численні труднощі й радощі, які їм довелося пережити. Усе це я вважав справжніми уроками моралі.

Одного дня мої старші друзі, щасливі й схвилювані, повідомили мені, що в суботу до них у приїде гостя. Це була їхня дорога онука, моя колишня однокласниця й подруга дитинства. Маючи багато спільних захоплень, ми швидко здружилися. Та життя розлучило нас, розділивши сотнями кілометрів. Тепер уперше наші дороги мали знову перетнутися. Я намагався приховати свою радість, але щось глибоко зворушило моє серце. Перед очима один за одним поставали найкращі спогади про нашу дружбу. Я дуже хотів її побачити. Дійшовши додому, я відразу поділився своєю радістю. Звернувся до мами:

– Мамо, в неділю, дайте мені найкращу білу сорочку, я йду в гості.

– Та до кого, синку?

– У сусідню слободу. Туди приїхала моя давня приятелька, племениця моїх старших друзів.

– Скільки ж у тебе, синку, приятильок, а коли ж я буду мати невістку? – спитала мати.

Дивилася на мене лагідно. Я ніжно пригорнув її до серця, обняв за плечі й промовив :

– Будете мати, мамо, добру невістку.

Я вирушив пішки до сусідньої слободи. Крокував полем. По обидва боки стежки усміхалися до мене сині волошки. Високо над головою на золотій струні неба виспівував свою хліборобську мелодію жайворонок. Легкий вітерець гуляв ланами, хвилями колихаючи достигле колосся. І ось, побачив її. Переді мною стояла дівчина у вінку з польових квітів. Я підійшов і зазмер, зачарований. У відповідь вона всміхнулася. Виявилося, що вона чекала на мене, хоча й не сподівалася, що я приїду пішки. У її великих блакитних очах відбивалися благодатні сонячні промені літнього полудня. Вона й гадки не мала, що зустріне мене на битій стежці, якою ми колись так часто ходили разом.

Вона простягнула мені руку. Її долоня була теплою й м'якою. Я ніжно потиснув простягнуту руку й лагідно поцілував її.

– Пане Віталію, не кожна жінка витримає ваш потиск. Яка ж у вас сильна рука! – сказала вона.

Крадькома поглядаючи на неї, я помітив її сором'язливу усмішку, яка додала мені сміливості. Я відчув радість, що несподівана зустріч на стежці наших мрій пробудила в її серці. Я відповів:

– Я нечасто так чиню.

У ту мить я знову відчув себе дитиною й пригадав ті часи, коли ми, тримаючись за руки, уявляли собі дорогу, якою підемо в життя. Можливо, це було визволення давно прихованих почуттів, що жили в найпотаємнішому куточку серця, у нашій щирій і задушевній дружбі, куди ніхто не міг проникнути.

Ми мовчки пройшли стежкою до хати моїх старих друзів. Мабуть, кожен із нас уявляв, якою буде ця зустріч: «Як виглядатиме зараз? Що ми скажемо одне одному?» – думалося мені. Інтуїція не підвела.

Назустріч нам вийшли мої друзі, які, як завжди, щиро раділи гостям. Вони запросили нас до світлиці. На початку розмови ми всі трохи ніяковіли. Щоб розвіяти незручне мовчання, наші старші господарі першими завели бесіду.

– Ви, мабуть, втомилися, наш милий сусіде, йдучи полями під сонцем. Сідайте, відпочиньте.

– Спасибі, навпаки, я набрався нових сил від селянських нив, від Божого сонця.

– Напийтеся джерельної холодної води, поки сядемо за стіл. Знайте, ми знайшли джерело в потоці, що тече біля нашого городу.

– Нап'юсь. Ніщо так не підбадьорює у літню спеку, як джерельна вода.

Надвечір нас запросили до столу. На святковому столі, накритому білою скатертиною було багато смачних страв, приготовлених з великою любов'ю тіткою Марією. За столом балакали про сільські новини, про багатий врожай того літа, про політику.

Дід Петро сказав:

– Ми щасливі, що поріг нашої хати переступила наша дорога внучка Олена. Ця радість наче повернула нам молодість і додала нових сил.

Після вечері ми вийшли в сад. Цей затишний, ніби забутий світом куточок був справді мальовничим. Біля хати наших друзів розкинувся невеликий сад. Гілки дерев схилялися під вагою плодів. Дбайливо доглянуті дерева рясно вродили. Поміж зеленого листя виднілися червоні плями – то достигали літні яблука. На груші вже можна було помітити жовтуваті, ще недостиглі плоди. Темно-сині сливи гармонійно доповнювали барви саду. Крізь гілля дерев пробивалися вечірні сонячні промені, кидаючи на землю золоті пасма світла.

На душі в обох було затишно й світло. Час від часу на наших обличчях з'являлися усмішки радості від зустрічі. Біля потічка стояла альтанка. Саме тут після важкого трудового дня любили відпочивати тітка Марія й дід Петро. Я несміливо порушив тишу.

– Олено, коли я йшов сюди, мені співали свою пісню золотисті ниви. Пшениця, половіючи, хвилями колихалася під легким подихом вітру. Я почувався таким щасливим, таким радісним, як тоді, коли мама вперше повела мене в поле. Пам'ятаю, тоді освячували ниву, щоб вона щедро родила й дарувала людям хліб. І зараз у мене так радісно на душі.

– І мені, Віталію. Я така самотня. Мене обсідають домашні клопоти. Коли залишаюся сама, мої думки летять у щасливі роки дитинства. Відколи я покинула цей край, багато спогадів ніби стерлися. Та варто мені залишитися на самоті – і вони знову оживають. Я бачу їх, мов барвисті картини: рідну природу, бабусю, дідуса, своїх давніх друзів. Тоді мене огортає ностальгія за тими часами. Кожна мить, проведена біля бабусі й дідуса, у цьому дорогому серцю дитячому світі, повертає мені душевну рівновагу й додає сил долати життєві труднощі.

Її довірливість і теплий, щирий голос пробудили в серці Віталія бажання розвіяти її тривогу. Він узяв її за руку, ніжно поцілував і ще довго не випускав із своєї долоні. Вона, збентежена, мовчала, лише її очі засяяли ще яскравіше. Так рідко їй доводилося перебувати в чоловічому товаристві, так сильно вона потребувала тепла, ласки й доброти людської душі.

– Я буду твоїм щирим приятелем, другом, все, що тебе болить, болітиме мене, що радує – буде моєю радістю.

– Спасибі Віталію...

Встала, підійшла до трояндового куща, зірвала білу троянду, з лагідною усмішкою на вустах простягнула її мені:

– Щоб наші почуття були такими ж чистими, незаплямованими, як ця троянда, – сказала дівчина.

Повертаючись додому, я лагідно притискав троянду до серця, прикривав її від сонця, щоб не зів'яла, не загинула. Здавалося, що тримаю не квітку, а бентежне серце молоді дівчини – таке ж ніжне й тендітне. Я не йшов, а майже біг полем, аби лише донести її свіжою. І доніс. Не зів'яла троянда, як не зів'яла й наша любов. Твоя біла троянда й досі стоїть перед моїми очима. Вона блукає нашими душами, мов чайка над широким морем, – так ніби промовляє про наше кохання.

Наступної весни я посадив у своєму саду білу троянду. Відтоді щоліта вона розквітає, мов спогад про чисту юнацьку приязнь, що одного сонячного дня зародилася серед добруджанських полів. Здається, ця приязнь і досі живе, розсипаючись білими пелюстками ніжної троянди.

Корнелій ІРОД

ПРО ЗНИКНЕННЯ

(Із циклу *Останні промахи*)

II

(Продовження з № 384)

*

Наступного дня він вирушив оглядати найближчий ліс. Про всяк випадок, окрім незмінного ціпка, взяв із собою ще й пістолет. Спершу неквапливо блукав узліссям, а потім, набравшись сміливості, заглибився далі. Щоправда, не надто далеко – боявся заблукати. Час від часу він запам'ятовував помітні орієнтири, щоб не схибити дорогою назад.

Довкола панувала приємна тиша, яку вряди-годи прорізував то спів балакучого птаха, то крик іншого. А змії – жодної. Можливо, вони трималися сонячніших місць.

Після годинної прогулянки доктор Девід Сміт повернувся до заїзду.

На третій день, також після сніданку, він знову подався до лісу. Оскільки напередодні не побачив жодної змії, то почувався значно сміливіше. Цього разу він проник ще глибше й несподівано натрапив на велику галявину – дивну галявину.

Незвичною вона здалася йому з двох причин.

По-перше, вона була майже ідеально квадратною: усі чотири сторони, кожна приблизно по двісті метрів, здавалися рівними.

По-друге, хоча галявину оточував густий ліс із кременезними деревами заввишки щонайменше двадцять метрів, на самій галявині росла лише трава та де-не-де низенькі кущі.

Поки доктор дивувався цьому дивному видовищу, він почув чоловічі голоси. Невдовзі з правого кута галявини вийшли четверо темношкірих чоловіків у розквіті сил. Кожен ніс сокиру, а двоє ще й велику дворучну пилку.

Доктора вони не помітили.

Щоправда, сам він трохи занепокоївся.

Чоловіки перетнули край квадратної галявини й зупинилися біля сухого дерева. Очевидно, прийшли його зрубати.

Так воно й було.

Усі четверо відразу взялися до роботи.

Оскільки дерево було і дуже товсте, і дуже високе, Смітові стало цікаво, яким способом вони його повалять. Він трохи відступив у гушавину, щоб залишитися непоміченим, і терпляче став спостерігати.

Спочатку вони почали пиляти стовбур – по двоє з кожного боку пилки. Пиляли менш ніж за метр від землі. Проте заглибилися лише на ширину полотна, після чого взялися за сокири. Вони рубали трохи вище пропили, і з дерева летіли великі тріски.

Доктор Сміт зрозумів їхній задум: вони хотіли повалити дерево так, щоб воно впало на галявину, а не в хаші, звідки його було б важче витягти.

Працювали чоловіки надзвичайно вправно й досвідчено – видно, займалися цим не вперше. Тож менш ніж за півтори години велетенське дерево з гуркотом упало на галявину.

Та звук був дивний.

Не схожий на звичайне падіння дерева.

Він нагадував гул безодні або відлуння всередині величезної порожньої бочки.

Перш ніж доктор устиг збагнути, що це означає, земля перед ним почала здійматися вгору. Відкрилася велетенська плита ґрунту – завширшки чотири-п'ять метрів і завтовшки щонайменше метр.

Під нею з'явилися кам'яні сходи, що вели вглиб землі.

– Що це таке?! – мимоволі вигукнув приголомшений і переляканий доктор.

– Ти обрав англійську мову? Дуже добре. Розмовлятимемо англійською, – пролунав ізсередини металевий голос. – Я робот і знаю всі мови Землі. Мій обов'язок – охороняти це сховище людської пам'яті. Спустися на одну сходинку й підними праву долоню, щоб я побачив, хто ти.

Доктор заціпенів від жаху.

– Не бійся. Спускайся. Ти дізнаєшся багато цікавого. Підними долоню. Так... Ага. Ти Девід Сміт. Тобі п'ятдесят один рік. Ти лікар, відомий хірург. Це дуже добре. Спускайся далі. Добре. Тепер зроби крок праворуч на ескалатор і не лякайся яскравого світла всередині. І не озирайся, намагаючись зрозуміти, звідки лунає мій голос. Я крихтний, невидимий і всюдисущий. Я – наноробот. Хоча ти ще не знаєш, що таке робот. У вашому світі їх поки немає... Але будуть. Тепер я супроводжуватиму тебе всюди. Не хвилюйся – з тобою нічого поганого не станеться.

Доктор Девід Сміт був смертельно наляканий, але машинально підкорився.

За мить ескалатор поніс його освітленим сліпучим саявом коридором.

– Ласкаво просимо, докторе Девіде Сміте, до Музею людської пам'яті! У тебе достатньо часу, щоб оглянути всі зали. Але оскільки ти лікар, спершу я поведу тебе до найважливішого приміщення. Не лякайся – я тебе телепортую.

Докторові здалося, ніби його підхопив порив вітру або морська хвиля. Наступної миті він уже стояв у просторій залі, освітленій немов самим скляним склепінням і мармуровими стінами.

Посередині стояв металевий стіл.

На ньому – прозора труна.

У труні лежала молода дівчина, яка здавалася просто сплячою.

– Докторе Сміте, поруч із труною є футляр. Усередині знайдеш шприц. Чи не так, кілька років тому й у вас винайшли шприц? Напевно, ти вже ним користуєшся. Так от, у цьому шприці вже є голка і спеціальна сироватка. Введи її дівчині внутрішньом'язово. Вона прокинеться. Не лякайся. У вашому світі це здається неможливим.

Доктор повільно наблизився до труни. Тепер він був уже не так наляканий, як вражений.

– Ну ж бо, відкрий футляр, візьми шприц і зроби дівчині ін'єкцію пробудження, – наполягав металевий голос невидимого робота.

Девід Сміт послухався.

Щойно він підійшов до труни, скляна кришка миттево піднялася.

Доктор дістав шприц.

– Укол роби в плече або в стегно, – наказав голос. – Це автоматичний шприц. Піднеси голку до місця уколу і натисни на поршень. Решту він зробить сам.

Не минуло й двох-трьох хвилин після уколу, як дівчина розплющила очі й промовила кілька слів незнакомою мовою.

– З поверненням, Маріє! – озвався голос. – Наш гість – англієць, доктор Девід Сміт, відомий хірург. Тож прошу говорити англійською.

– Гаразд, Пінку, говоритимемо англійською. Як ти тут?

– Та що мені буде? Охороняю тебе вже стільки років.

– А який тепер рік?

– Нехай доктор скаже. Він знає точно.

– Зараз 1857 рік, – відповів Девід Сміт, не чекаючи запитання.

– Ой лишенько! – вигукнула дівчина, але радше весело, ніж налякано. – Виходить, я спала... Зачекай, порахую... Двадцять одну тисячу триста чотирнадцять років! Я правильно підрахувала, Пінку?

– Абсолютно правильно. А я, бачиш, увесь цей час тебе охороняю.

– Дякую тобі, Пінку. Але тепер я хочу дізнатися від доктора Девіда Сміта, на якому етапі розвитку перебуває людство. Скажімо, ви вже відкрили електрику? У вас є автомобілі? Літаки?

– Уже років двісті говорять про щось таке, що виникає від тертя й називається електрикою, але я в цьому не тямлю...

– А-а, то ви ще не користуєтеся нею? А чим освітлюєте будинки?

– Свічками... Ну й...

– Зрозуміло. Отже, до кінця світу вам іще далеко.

– Сподіваємося, – усміхнувся доктор. – Люди давно говорять, що колись настане кінець світу, але ніхто не знає коли.

– Вам ще дуже далеко до нього. Ви відкриєте електрику, створите безліч машин – наземних і літальних, різноманітну зброю, ракети, роботів, яких поставите працювати замість себе. Але роботи – це справжнє лихо!

– Дуже дякую, Маріє... – ображено озвався Пінк своїм голосом, схожим на скрегіт іржавого металу.

– Я не про тебе. Не про нанороботів узагалі. Я маю на увазі гуманоїдних роботів. Ми створили їх, щоб вони працювали замість нас. Але вони задерли носа й захотіли стати такими, як ми. Точнісінько таку саму помилку колись зробили Адам і Єва, які захотіли бути подібними до свого Творця. І дорого за це заплатили – були вигнані з Раю!

– А роботів куди вигнали? – наважився запитати Девід Сміт.

– На звалище старого мотлоху! – засміялася дівчина.

Засміявся й Пінк, ніби одразу повеселішав.

А Марія продовжила:

– Ви літатимете в космос, мріятимете дістатися інших планет, але не зможете. Ми теж мріяли. Та це неможливо.

Подумай сам, докторе. Найближча до Землі придатна для життя планета приблизно в шість разів більша за нашу і розташована десь за вісімнадцять світлових років звідси. Уявляєш, скільки це – мільярди мільярдів кілометрів?

– Зараз скажу точно, – втрутився Пінк. – Вісімнадцять світлових років дорівнюють – це сто шістдесят сім трильйонів дев'ятсот шістдесят один мільярд шістсот мільйонів кілометрів. Далеченько...

– Дякую, любий Пінку. Справді дуже далеко. А якщо летіти ракетою зі швидкістю п'ятдесят тисяч кілометрів на годину, як було в нас, то до тієї планети доведеться добиратися кілька сотень років!

І це ще не все. Людина, яка на Землі важить, скажімо, вісімдесят кілограмів, там важитиме чотириста вісімдесят. Який же скелет і які м'язи потрібні, щоб носити таку вагу?

(Продовження на 35 с.)

Михайло Гафія ТРАЙСТА

РОНІШОРА – МОЯ ЧАРІВНА ПОВІТРУЛЯ

і мертвим, і живим і ненародженим верхньорівнянським вівчарям

(Продовження з № 384)

Василиянові дуже полюбилася історія про Йосипа, яку розповів йому вуйко Тячук. Він любив легенди й перекази, а головне ті, що були пов'язані з його рідним марамороським краєм та з рідним селом. Але, на превеликий жаль, старожили не знали багато легенд про їхнє село, тому він дуже здравів, коли фольклорист Олекса Бевка з Полян, тобто з Русь Поляни, подав йому легенду про його рідну Рону, зазначивши, що записав її від когось із Рони:

«Наші прадіди приказували про те, що давно-давно, задовго перед Першою світовою війною, жив один чоловік із роду Лаврюків. Той Лаврюк був грамотним чоловіком – умів читати й писати, але лише по-церковному. То він писав і про Вишню Рівну таку малу історію... Нині тої історії вже нема – пропала! Писав він так: «Один чоловік на ім'я Паріян, або Поріян, на коні попав на цей хутір, що нині називається Вишня Руна, або Ровна. Він заблукав горами та лісами, бо наш Марамуреш був віковими лісами покритий. Тут він знайшов тихий край – дубові ліси та полянки. Між високими горами то були гори Герен, Жуделеві гори; звідти витікає й потік Ронасейк, нині по-румунськи – Ронішора. Виліз той Паріян на вершину та роздивлявся на всі боки світу. Раптом почув один голос із тієї скали. Коли прицілив очі в той бік, то побачив при скалі, що той, котрий кричав до нього, був не звір, але й не чоловік, як ми. То був чудатий чоловік – великан із бородою до колін і в довгостайній сорочці з пенури. Той великан закричав і замахав, щоби Паріян ближився до нього. Але ми не знаємо, якою мовою він кричав. Урешті Паріян прочуявся та виконав покликання – пішов до чудака. Коли вони порозумілися, той чудака розказав Паріянові, що зветься Герес або Герос, що всі гори й полонини навкруги належать йому, що живе він самотньо і що хотів би мати побратима... (а то був Сагайстрик – Чугайстер). Урешті Паріян погодився та пристав до нашого хутора. Сагайстрик показав Паріянові фayne місце, де той міг би збудувати собі салаш і примутав би й фамілію. А те місце було тут, де нині наші хижі довкола «руної» вінком стоять. То перші хижі постали краєчком села, віночком, на горбах, мов колачик. Хутором ходили та патрулювали панські й рекрутські пляші та гайдуки, що пантрували в країні ліси й ходили на полювання. Але Паріян почав салашуватися. За повчанням старого

Сагайстрика він рубав дубові дерева близько при самій землі, а коріння закривав, щоби не було жодного знака чи сліду. Та одного разу зрубав сильного дуба, якого ледве притягли на салаш чотири воли. Той дуб залишив по собі глибокий рівчак або реваш, яким і нині (1850 р.) тече потік Ронасейк, або Жуделевий. Ходячи околицею, пляші запримітили той реваш, тобто смугу, що її лишив величезний дуб. Пішли за тією смугою, бо ж Паріян і його побратими не встигли зарунати той рівчак. Смуга привела пляшів на місце, де Паріян правив собі салаш-битло. Після договору Паріян відкупився та й своїх товаришів відкупив. Невдовзі як Паріян, так і його побратими отримали грамоту *fidelis rex*, тобто «вірні королю», ставши слугами (йобагами) на королівському маєтку, маючи певні права та привілеї – як-от володіти клаптем землі, лісом і водою як своєю власністю...»

* * *

Саме такою була Ронішора – як жінка Йосипа, про яку розповідав йому Тячук: «жінка, від якої важко було відвести погляд. Чорне, мов ніч без місяця, волосся спадало м'якими хвилями на плечі, підкреслюючи білизну шкіри – чистої, світлої, наче торкнутої холодним місячним сяйвом. Зелені очі дивилися уважно й глибоко, немов знали про людину більше, ніж вона сама про себе, і в тому погляді було щось чарівне, тривожне й водночас притягальне. Її усмішка – тиха, загадкова – не відкривалася кожному, але коли з'являлася, здавалося, що світ навколо теплішав. Стан у неї був гнучкий і легкий, рухи – плавні, мов у кішки, що ступає без звуку. Постава – природно горда, без зухвальства, але й без сором'язливості. Форми її були щедрі й гармонійні: стегна – округлі, жіночні, мов створені для життя і тепла, груди – повні, але стримані, не викличні, а радше такі, що надають цілісності її образу. В усьому її тілі відчувалася сила жіночності – не гучна, не показна, а тиха й упевнена. Це була краса, яка не кричить, а мовчки підкорює...» Він часто думав, що Ронішора – це саме вона, Іза, дружина Йосипа Уритула. Спочатку боявся виходити з нею поміж люди, та коли вони вперше спустилися до центру села, вона поводитися цілком природно, ніби все життя жила серед людей. Так само було й тоді, коли вони поїхали до міста, до Сігету, на літературну студію «Мармація», де він читав уривок зі свого нового роману. Захід відбувався в розкішному

салоні ресторану «Зімбрул», і Василян мало не онімів від подиву, коли Ронішора почала розмовляти з поетом Екімом Ванчею румунською мовою, з журналістом Джоні Попеску – угорською, а з фотографом-китайцем Мінгом Хонг-Оаєм – спочатку англійською, а потім і китайською.

Далі Василяна вже не дивувало жодне з її знань – ані тоді, коли вона цілих дві години розмовляла з професором Клузького університету Команом Валеріаном про флорентійський текст та інтертекст у романі Дена Брауна «Інферно», ані тоді, коли вела ґрунтовну бесіду з письменником Маріном Служеру про одну з основних ідей Карла Юнга – про психічне, незалежне від свідомості.

– Коли ти встигла прочитати Дена Брауна і Карла Юнга? – здивовано запитав він, адже жодного разу не бачив її з книгою в руках і навіть не знав напевно, чи вміє вона читати.

– Я їх не читала, – відповіла щиро, майже невинно.

ПРО ЗНИКНЕННЯ

(Продовження з 33 с.)

Тож поки не буде створено ракету з неймовірною швидкістю – не триста тисяч кілометрів за секунду, як швидкість світла, а значно більшою, скажімо, швидкістю думки, – подорож на іншу планету залишатиметься неможливою.

І я сумніваюся, що людина коли-небудь зможе досягти такого. Ні у вашій цивілізації. Ні в наступних.

– Що означає «у наступних»? Не розумію, – наслівався перебити її доктор Девід.

– Невже ви ще не зрозуміли, що історія людства циклічна? Недаремно кажуть: історія повторюється.

Хіба ваші археологи не знаходили предметів, що належали іншим цивілізаціям?

Бо все, абсолютно все має початок і кінець.

Гори.

Океани.

Імперії.

Народи.

Навіть зорі й планети.

Усе народжується, розвивається, досягає вершини, потім занепадає й помирає.

Так само змінюють одна одну людські епохи й цивілізації.

Кожна починається майже з нуля – з первісного стану, як ви це називаєте. Потім піднімається сходами розвитку, досягає розквіту, а згодом входить у смугу

– А тоді звідки?..

– Звідки знаю? – перепитала вона.

– Так, – кивнув Василян.

– Не знаю. Просто знаю.

Василян не надто здивувався й тоді, коли Ронішора заспівала в холі Німецького культурного центру імені Фрідріха Шиллера, у супроводі відомого піаніста Костакє Берлоджі та скрипаля Клемента Відрару, «Casta Diva» – голосом Марії Каллас; так само не здивувався і тоді, коли вона взялася заперечувати арт-критикові Мімію Раванісу, якого бухарестська богема називала «Антикваром».

«Хто б не хотів мати таку дружину, як Ронішора?» – часто думав Василян, уявляючи себе щасливим. Та щасливим він не був. Бо як можна бути щасливим, коли довкола твоєї коханої рояться чоловіки – один поперед іншого намагаються догодити їй, навіть змагаються між собою, не зважаючи на його присутність, ковзають поглядом по її тілу, роздягають її думкою і...

занепаду й зникає, залишаючи наступному циклу починати свій шлях знову з темряви.

Розумієш?

– Розумію. А що стає причиною загибелі?

– По-різному. Руйнівні чинники бувають різні: війни, епідемії, катастрофи та багато іншого. Але справжня причина завжди одна – сама людина. Ось ми...

– Маріє! – пронизливо закричав металевим голосом наноробот Пінк. – Наближаються люди!

– Негайно закрий вхід!

*

Ось така була історія з книжки без обкладинки. Я прочитав її ще в четвертому класі й тоді майже нічого не зрозумів. Тому й не дуже шкодував, коли дізнався, що сусід Пундик зрештою «викурив» її, порвавши на цигарки.

Попри весь її обеззброюючий песимізм, який я по-справжньому збагнув лише в зрілі роки, я й далі вірю – а ще більше сподіваюся, – що принаймні впродовж наступного тисячоліття книга не зникне. Ні художня, ні наукова.

У третьому розділі я спробую підказати, що слід зробити, аби ця надія не виявилася марною.

У будь-якому разі найважливіше, вирішальне завдання належить школі.

Несправедливо призабутий письменник із Марамуреша, Петре Дулфу, той самий, чиї книжки колись заповнювали бібліотеки Румунії, той, хто створив образ Пекале, вважав школу силою, здатною вивести людей із невігластва й побудувати більш стале, більш урівноважене суспільство.

Георге АСАКІ

МАЗЕПА В МОЛДОВІ

(Продовження з № 384)

Після численних вторгнень і воєн між поляками та турками, театром яких були Україна й Молдова, турки передали Україну під управління молдавського князя Дуки, який мав у Немирові свого намісника. А після поразки турків під Віднем гетьман козаків Самойлович перед смертю своєю передав гідність гетьмана Мазепі.

Той, побачивши, що турки порушують цілісність України, звернувся до царя Петра Великого, який, зважаючи на вплив Мазепи серед козаків, надав йому титул гетьмана України. Новий гетьман, хоч і був уже похилого віку, мав достатньо енергії, щоб розпочати не лише реформи серед козаків, а й прагнути зробити їхню країну незалежною. До цього плану він особливо схилився тоді, коли Петро Великий, проголосивши себе імператором усієї Русі, відкрито виявив намір включити до своєї імперії всі землі, заселені слов'янським плем'ям. Тому Мазепа таємно вступив у союз із Карлом XII, який безупинно воював проти утвердження відродженої Росії.

Для здійснення свого плану шведський король рушив із Саксонії з армією в 45 000 вояків і, за домовленістю з Мазепою, який обіцяв йому військо й провіант, у 1708 році вторгся в Росію. Він перейшов Березину – ріку, що століттям пізніше стала такою фатальною для війська Наполеона. Хоч Петро не раз зазнавав поразок, він безперервно переслідував шведське військо аж до Десни, поблизу Дніпра, де Карл чекав допомоги від Мазепи. Та той зміг привести лише дві тисячі козаків, бо весь народ не бажав воювати проти росіян.

З тією незначною допомогою Карл, ведений Мазепою, дійшов до Полтави, де 27 червня 1709 року відбулася пам'ятна битва, що мала вирішити європейське питання. Ризик між цими двома суперниками був нерівний: смерть Карла позбавила б світ героя, але загибель Петра поховала б разом із ним корисні для Росії та цивілізації справи. На самому початку битви Карл був поранений у ногу і протягом усього бою мусив бути ношений на ношах. Обидві армії та їхні вожді виявляли чудеса хоробрості. Гарматне ядро, що вбило тих, хто ніс Карла, спричинило новий замішок серед шведів і втрату битви, в якій капітулювали 14 000 шведів та всі їхні генерали. А Карл, змушений знову сісти на коня, утік

у супроводі Мазепи та небагатьох своїх прибічників і, прямуючи до Молдови, прибув до Варниці поблизу Тягини, тобто Бендер, з наміром схилити турків оголосити війну Петру.

Усі його підступи були б марними, якби хан татар не викрив грандіозні плани, які Петро готував на Азовському морі. Усвідомивши небезпеку, що загрожувала Туреччині, славетний великий візир Кьопрюлю рушив із потужним військом до Дунаю, попередньо призначивши Дмитра Кантеміра господарем Молдови, вважаючи його вірним Порті.

Однак цей господар таємно уклав із Петром договір, за яким ставив Молдову під російський протекторат і в цій кампанії обіцяв військо. Петро був змушений негайно залишити реформи й, у супроводі своєї дружини Катерини, німкені за походженням, яка з полонянки війни стала імператрицею Росії, прибув до Молдови до Кантеміра – свого нового союзника – з військом, яке мало бути підсилене молдово-волоським корпусом. Але після триденного очікування в Яссах, не отримавши відповіді від князя Бринковяна, він був змушений із власним військом у 25 000 та з 5 000 молдован вийти назустріч турецькій армії в 100 000, яка, перейшовши Дунай, просувалася вздовж Пруту.

Відомою є історична подія, коли ця жменька хоробрих, оточена 16 червня 1710 року біля Станілештів, поблизу Фальчіу, могутньою армією великого візира Кьопрюлю, без амуніції, без провіанту й серед пекучої спеки навіть без води, була разом зі своїм героїчним імператором приречена на загибель. Лише енергія Катерини врятувала Петра, армію й Росію від падіння в темну прірву. Хоч мир, укладений на Пруті, не був вигідним для Петра в матеріальному сенсі, той день засяяв моральною перемогою, здебуютою ним тоді, коли, перебуваючи в скрутному становищі, він відмовився видати свого вірного союзника князя Кантеміра, якого турки вимагали як умову миру. Петро відповів великому візирі:

«Краще віддати туркам усі землі до Курська – залишалася б надія їх повернути, але втрата даного слова була б непоправною, у нас немає нічого власного, окрім честі, і зрадити її – означає перестати бути монархом».

Після цього Петро з рештками армії, з Кантеміром і тисячею молдавських бояр відійшов до Росії, де згодом біля Харкова їм було наказано оселитися, під-

порядкувавши цих молдован юрисдикції Кантеміра. А Мазепа, який був однією з причин катастрофи, був оголошений ворогом Росії й засуджений щороку публічно піддаватися анафемі в церквах, а з іншого боку його портрет було наказано ганьбити на шибеницях.

Карл XII, що перебував поблизу Бендер під час цих великих подій, за намовою Мазепи намагався втрутитися при турецькому дворі, щоб перешкодити укладенню миру, але марно. Король повернувся до свого притулку, де пробув п'ять років, і лише восени 1714 року, переодягнений у німецького офіцера, верхи проїхав через Молдову, Трансільванію та всю Німеччину й дістався своїх володінь у Штральзунді.

Мазепа ж, хоч і виснажений роками та ударами долі, не втрачав надії ще послужити Україні; і, розпрощавшись із Карлом, постановив податися до Константинополя, щоб і надалі клопотати за її долю перед турками. Добре знаючи Молдову ще з юних літ, коли воював у добу Богдана й Тиміша, під час своєї подорожі до Галаців він згадав лицарську сцену, яку п'ятдесят років тому здійснив проти угорців. Ведений пам'яттю, він прибув на пагорб, що колись був театром його доблесті, однак ледве впізнав це місце. Три молоді ялинки виросли й стали могутніми деревами, а їхні розлогі гілки затіняли скит—притулок убогих черниць, що усаїтнілися від шуму світу.

Знайшовши там, за звичаєм таких осель, скромну гостинність, Мазепа забажав дізнатися, яким чином те дике місце перетворилося на релігійний осідок. Стара настоятелька скиту розповіла, як у 1653 році, в часи навал і спустошень краю, одна вродлива дівчина, викрадена угорцями, дивовижним чином була визволена на цьому місці одним славетним чужоземним воїном; і як її батько, на знак вдячності, заснував тут скит на вічну пам'ять.

Мазепа, вражений цією оповіддю, що оживила в ньому образ його молодих років, зворушений тим, що бодай один із його вчинків знайшов тривале свідчення, не відкриваючи свого імені, побажав дізнатися й історію черниці, яка розповіла про ту подію.

«Хто я — не знаю, — відповіла поважна жінка. — Лише те знаю, що, тікаючи від татар разом із матір'ю, я в дитинстві прийшла з Польщі, з верхів'їв Пруту, в це місце, де вже був скит. За кілька років таємна скорбота прискорила її смерть; перед тим вона призналася мені, що була вдовою польського каштеляна, від якого жорстока доля її відірвала, і що заради спокути свого гріха вона просила, аби й я прийняла чернечий чин, у якому відтоді перебуваю, молячись день і ніч тут, біля могили спочиої».

Ці слова вона закінчила плачем і зітханнями. Та хто зможе описати почуття болю, зворушення й подиву, які кожне слово цієї розповіді пробуджувало в серці старого Мазепи, що, за цими ознаками та з рис обличчя черниці, упізнав у ній власну доньку від нещасної Терези, честь і родинний спокій якої він зруйнував і втягнув її в ланцюг подій таких жорстоких, як і дивовижних.

Охоплений каяттям і зворушенням, не в змозі стримати бурю внутрішніх почувань, зі сльозами, що залили його обличчя, він вигукнув:

«Прийди в обійми батька твого, донько Терези, долю й гріх якої я сам спричинив; нині милосердний Бог Своїми дивними постановами дає мені нагоду для покути, а тобі — замкнути рукою очі батькові своєму і лягти поруч із могилою матері твоєї».

Тоді, мовби промінь світла прорізав таїну, що огортала долю її матері, черниця впала до ніг Мазепи й у батьківських його обіймах знайшла першу втіху, яку відчула від дня смерті своєї матері.

Відкриття цієї таїни перемінило воїнську натуру Мазепи: він навіки попрощався з політикою й великими планами, що протягом усього життя переслідували його задля реформи й звеличення батьківщини. Він постановив присвятити свої дні побожності й роздумам. Тож разом із черницею склав обіт паломництва до Єрусалима, щоб там випросити зняття прокляття, під яким перебував, а потім повернутися до скиту Бразі, аби там завершити своє життя.

З цією метою обоє рушили через Галаці, щоб звідти продовжити подорож. Та добрий намір Мазепи не судилося здійснити, бо в цій місцевості його спіткала смерть.

Ніколає Маврокордат, який успадкував молдавський престол після Дмитра Кантеміра і який так само, як захистив і вшанував у Молдові нещасного колишнього короля Станіслава Лещинського — одного з визначних діячів політичної драми між Петром і Карлом, — дізнавшись про смерть Мазепи, наказав влаштувати йому пишний похорон у церкві Пресвятої Діви Марії (Пречистої), де на висіченому камені було написано, що після довгих мандрів тіло Мазепи знайшло тут спочинок.

Кажуть, що дочка виконала обіт свого батька і здійснила паломництво до Єрусалима; і, не маючи змоги розірвати серце між перебуванням у скиті Бразі біля могили матері та в Галаці — біля могили батька, вона воліла завершити свої дні біля Гробу Спасителя.

**З румунської переклав
Степан ТРАЙСТА**

ДУХОВНІ ДЖЕРЕЛА

Володимир АНТОФІЙЧУК

ПРОРОК ІЛЛЯ

Серед великих пророків Старого Завіту Ілля посідає особливе місце. У біблійній пам'яті він назавжди залишився пророком небесного вогню, мужнім оборонцем віри й безстрашним викривачем неправди. Та справжня велич його життя розкривається на довгій дорозі духовного зростання, де самотність поступається довірі, боротьба – молитві, а грізний вогонь Кармелу приводить до тихого Божого голосу на Хориві. Там Ілля пізнав найглибшу істину свого покликання: Божа любов переминює людське серце.

Ілля жив у час, коли Ізраїль переживав одну з найглибших духовних криз своєї історії. Після смерті Давида й Соломона єдине царство розділилося на Юдейське та Ізраїльське. Політичний поділ супроводжувався дедалі глибшими духовними втратами. Народ усе частіше переймав релігійні звичаї сусідніх народів, а вірність Заповіті слабшала.

Найглибше ця криза проявилася за царя Ахава (873/869 – 852/850 рр. до н. е.). Він був здібним правителем, зміцнив державу й розвинув її міжнародні зв'язки. Проте шлюб із фінікійською царівною Єзавеллю надав поклонінню Ваалові державної підтримки. Дедалі більше людей покладали надію на дощ, урожай і добробут із язичницьким божеством, а не з Господом. Саме в цей час Бог покликав Іллю, щоб нагадати народові, Кому він насправді належить.

Про життя пророка до покликання майже нічого не відомо. Біблія не розповідає ні про його дитинство, ні про його родину, ні про дорогу, що привела його до служіння. Вона відразу вводить читача в саму суть подій, коли Ілля прийшов до царя Ахава і сказав:

– Як живий Господь, Бог Ізраїлів, Якому я служу, в найближчі роки не буде ні роси, ні дощу! Хіба що за моїм словом! (*Перша книга царів, 17: 1*).

Так починається одна з найдраматичніших історій Старого Завіту. Для Ізраїлю посуха означала значно більше, ніж природне лихо. Від дощу залежали врожай, добробут і саме життя країни. Народ покладав надію на Ваала, якому приписували владу над родючістю. Господь відповів мовою, зрозумілою кожному: джерело життя перебуває не у владі язичницького божества, а в Його руках.

Після зустрічі з Ахавом Господь велить Іллі відійти до потоку Керіт. Там, далеко від людського гамору, пророк навчався цілковито покладатися на Бога. Ворони приносили йому хліб і м'ясо, воду він

пив з потоку. Та згодом Керіт висох. Навіть у цьому прихистку посуха не минула пророка. Господь не усунув випробування, але відкрив нову дорогу. Вона привела до Сарепти, у дім бідної вдови.

Це місто лежало у Фінікії – на батьківщині Єзавелі. Саме там, де поклонялися Ваалові, Господь приготував прихисток для Свого пророка.

Біля міської брами Ілля зустрів удову, яка збирала хмиз. У її домі залишилися жменя борошна й трохи олії – остання пожива для неї та сина.

– Не бійся! – сказав пророк. Жінка повірила Божому слову.

Відтоді борошно в діжці не вичерпувалося, а олія в глечикі не міліла.

Невдовзі вдову спіткало нове горе. Помер її єдиний син. Ілля не шукав пояснень людському стражданню. Він приніс його до Бога в молитві. Господь почув пророка, і дитина повернулася до життя.

Дорогою від Керіту до Сарепти Ілля навчався довіряти Богові. Ця довіра стала його найбільшою силою в усіх наступних випробуваннях.

Після трьох років посухи Господь знову послав Іллю до Ахава. Настав час вирішального вибору. На горі Кармел зібралися цар, пророки Ваала й народ. Ілля звернувся до них:

– Як довго ви будете кульгати на двох копитах? Якщо Господь є Богом, ідіть за Ним, а якщо ж Ваал – ідіть за ним!

Народ мовчав. Це свідчило про його розгубленість. Він ще не наважився зробити вибір.

Ілля запропонував просте випробування. На двох жертовниках поклали жертви, але вогню не запаливали. Бог, Який відповість небесним вогнем, засвідчить, Хто є істинним Господом.

Пророки Ваала від ранку до вечора взивали до свого божества. Їхні голоси дедалі гучнішали, але небо мовчало.

Ілля відбудував жертовник Господній із дванадцяти каменів – за числом племен Ізраїлю. Перш ніж народ повернеться до Бога, має відновитися те, що було зруйноване в самому Ізраїлі. Молитва пророка була короткою:

– Господи, Боже Авраама, Ісаака та Ізраїля! Нехай сьогодні стане очевидним, що Ти є Богом в Ізраїлі, а я, Твій слуга, усі ці справи робив за Твоєю вказівкою! Тож відізвись, Господи, почуй мене, й нехай цей народ пізнає, що Ти, Господи, є істинним Богом, і Ти хочеш повернути до Себе їхні серця!

І тоді з неба зійшов вогонь. Народ упав долілиць: – Господь є Богом! Господь є Богом!

Ця мить стала справжньою перемогою Іллі, бо людські серця знову відкрилися Богові, а на небі з'явилися дощові хмари.

Здавалося, що після Кармелу все мало змінитися. Народ визнав Господа істинним Богом, над землею знову пролився дощ. Та боротьба Іллі ще не завершилася.

Довідавшись про загибель пророків Ваала, Єзавель присягнулася вбити Ілля. Він злякався і вирушив у дорогу. Рятуючи своє життя, Ілля пішов у пустелю. Людина, яка безстрашно стояла перед царем і цілим народом, тепер просила Бога забрати її життя:

– Вже досить, Господи! Візьми душу мою...

Ілля ліг і заснув під кущем ялівцю. Та Господь не докоряв пророкові.

Ангел розбудив Ілля і сказав йому:

– Встань і попоїж!

Ілля озирнувся і побачив на камені спечений хліб і глечик води. Тож він наївся, напився води і знову ліг спати. Але ангел Господній прийшов удруге, доторкнувся до нього і сказав:

– Устань і їж, бо далека тобі дорога.

У цій простій сцені відкривається дивовижна Божя турбота про людину. Перш ніж покликати Ілля до нового служіння, Господь повертає йому сили.

Підкріпившись хлібом і водою, Ілля сорок днів і сорок ночей ішов до гори Хорив. Тут колись Господь відкрив Себе Мойсеєві й уклав Завіт зі Своїм народом. Тепер на цій самій горі мала відбутися ще одна зустріч, яка змінить самого пророка.

Ілля увійшов до печери. Господь покликав його вийти й стати перед Собою. Пролетів могутній вітер, що розривав гори й трошив скелі. Та Господа не було у вітрі. Відтак стався землетрус. Та Господа не було й у землетрусі. Спалахнув вогонь. Та Господа не було й у вогні.

Але Ілля почув тихий лагідний голос. Тоді він закрив обличчя плащем і вийшов назустріч Богові. Так завершилася його довга духовна дорога.

Біля потоку Керіт Господь навчив пророка довіряти. У Сарепті відкрив йому силу милосердя. На Кармелі явив Свою могутність. На Хориві Ілля пізнав найглибшу істину свого покликання: Бог здатний промовляти не лише через грім, землетрус і небесний вогонь. Найглибше Він торкається людини тихим голосом, який кличе до віри. Саме тому Хорив став вершиною життя Іллі. Тут пророк уже не говорить від імені Бога, він слухає Його.

Після Хориву Ілля ще багато років служив Господеві. Останнім великим даром його життя стало виховання учня, який мав продовжити пророче служіння.

Ним за Божим велінням став Єлісей. Відтоді вони майже не розлучалися. Учитель знав, що його земна

Михайло Бойчук. Пророк Ілля. 1913 р.

дорога наближається до завершення, а учень лише входить у своє покликання.

Та ось настав день останньої їхньої подорожі. Разом вони підійшли до річки Йордан. Ілля взяв свій плащ, згорнув його і вдарив ним по воді. Річка розступилася, і обидва подорожні перейшли по суходолу. А коли поверталися, Єлісей попросив:

– Нехай буде на мені подвійна частка твого духа.

Невдовзі між ними з'явилася вогненна колісниця, і Ілля у вихорі вознісся на небо. На землі залишився його плащ. Єлісей підняв його, повернувся до Йордану й ударив ним по воді – і річка розступилася. Так Господь засвідчив, що разом із відходом пророка не завершилося його служіння. Боже діло триває, знаходячи нових свідків.

Вознесіння Іллі не стало останньою згадкою про нього у Святому Письмі. Євангеліє розповідає, що під час Преображення Ісуса Христа пророк стояв поруч із Мойсеєм на святій горі. Це глибоко символічна зустріч. Мойсей уособлює Божий Закон, а Ілля – пророків, які століттями готували народ до приходу Спасителя. Їхня присутність поруч з Ісусом Христом свідчить, що в Ньому здійснилося те, до чого Бог провадив Свій народ упродовж усієї біблійної історії.

Історія пророка Іллі звернена до кожної людини, яка шукає істину, проходить через випробування, втрачає надію й знаходить її знову. Божя присутність відкривається як у великих історичних подіях, так і в тихій хвилині молитви, у слові підтримки й у щоденній вірності, що непомітно перемінює людське серце. Образ пророка Іллі не втрачає своєї сили, бо допомагає зрозуміти одну з найглибших істин Святого Письма: Бог веде людину дорогою, якої вона не може передбачити, але кожен її крок наближає до зустрічі з Ним.

Іменем пророка Іллі освячені численні храми, до нього звертаються в молитвах, а день його пам'яті (20 липня / 2 серпня) і сьогодні залишається одним із найшанованіших у церковному календарі.

Золотисте літо лиється на сушу,
мушу вже признатись, що люблю без мір;
липові спогад і сіда у душу,
сиплється колосся із дрімучих зір.
І паде на дзвони музика росиста,
солов'їні струни криються в імлі;
як чудово грає в слові блиск намиста,
коли божя ласка родить на землі.

То ж співайте, зорі, оди над лісами,
з нами хай радіють трави на лугах,
хай цвітуть надії у обіймах з нами,
хай цвіте майбутнє дітям на очах.
Ти поглянь, кохана, як спішать берези
вірити в терези долі на обох,
як молитва лине з давньої генези
і сміється місяць на зозулин мох.

Райдугою Тиса лине до Дунаю,
надлетять лелеки знову навесні,
обіймимось, мила, у гуцульськiм краю,
бо не знаєм, завтра будемо чи ні.
Липові спогад і сіда у душу,
сиплється колосся із дрімучих зір;
золотисте літо лиється на сушу,
мушу вже признатись, що люблю без мір.

Михайло НЕБИЛЯК

